

Розмова з вчителем

Цього року закінчився перший цикл НУШ. Наші четвертокласники переходять у базову школу, яка вступає у шлях НУШ.

Кого зустрінуть учителі в особі учня? Це буде різнобічно розвинена особистість відповідно до її вікових та індивідуальних психофізичних особливостей із сформованими загальнокультурними і морально-етичними цінностями, ключовими і предметними компетентностями, необхідними життєвими і соціальними навичками, що забезпечують її готовність

Вітаємо, дорогі колеги. У цьому році завершився проєкт Програми розвитку освіти Львівщини на 2021-2025 рр. «Освітній Еверест-2021». Він був логічним продовженням втілення ідеї створення осередків професійного розвитку вчителів на базі опорних шкіл нашої області, яка отримала право на життя ще в 2018 році. Головна мета проєкту «Освітній Еверест-2021» - підготовка тренерських команд для постійно діючих тренінгових центрів (супервізійних) на базі семи опорних шкіл Львівщини у громадах, де відсутні Центри професійного розвитку, а саме: Козівський ОЗЗСО-ліцей (Козівська громада), Магерівський ОЗЗСО І-ІІІ ст. (Добросинсько-Магерівська ТГ), Нижньоаблунський ОЗЗСО І-ІІІ ст. (Боринська ТГ), Жовтанецький ОЗЗСО І-ІІІ ст. (Жовтанецька ТГ), Старосамбірський ОЗЗСО І-ІІІ ст. №1 (Старосамбірська ТГ), Перемишлянський ОЗЗСО І-ІІІ ст. (Перемишлянська ТГ), Золочівський ОЗЗСО І-ІІІ ст. (Золочівська ТГ).

Операційна ціль проєкту – сприяння професійному зростанню педагогічних працівників ЗЗСО, розбудова професійної педагогічної спільноти як синергічної системи на основі ціннісних засад сталого розвитку і партнерства задля ефективного втілення концепції НУШ в базовій школі.

Впродовж 2021 року відбулося чотири навчально-практичних модулів, на яких дуже детально опрацьовано теми, що мають значний вплив на якісно нове освітнє середовище навчального заняття:

- Найважливіші фактори змін, що відбуваються в освітньому процесі у світі та як вони впливають на якість освіти. Інтеграція та її види. Наскрізні змістові лінії, як засіб інтеграції ключових компетентностей. Урок у структурі розвитку критичного мислення. Змішаний урок та його моделі (перевернутий клас, ротація за станціями, ротація станцій, ротація за лабораторіями, флекс-модель). Конструювання уроків. Детальний аналіз цих конспектів та визначення переваг таких уроків. Нові ролі вчителя. Розробка КТП компетентнісного уроку на основі «дорожньої карти» теми.
- Види вербального оцінювання. Формувальне оцінювання. Рефлексія та формувальний зворотній зв'язок. Практика використання в освітній діяльності методів: сфокусованої бесіди (ORIP) та 3-х «П» (постановка правильних запитань).
- Метод проєктів та основи проєктного менеджменту і планування в освіті. Комунікація і зворотній зв'язок для розвитку і підтримки, уникнення криз та побудови довіри. Підтримка педагогічних працівників в процесі змін.
- Фасилітація як інструмент для планування діяльності тренінгового центру, спільного прийняття рішень та переходу від вертикального до горизонтального управління. Методи формування ефективної і вмотивованої професійної вчительської спільноти.

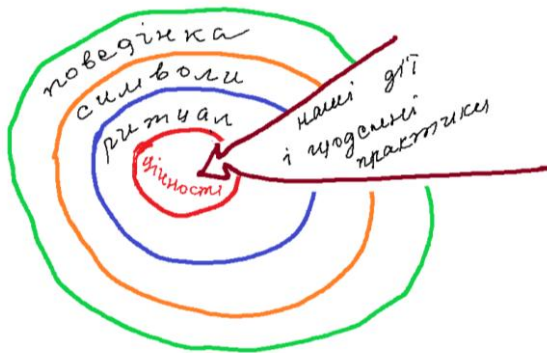
Кульмінаційним етапом проєкту «Освітній Еверест-2021» була обласна літня творча освітянська школа «Формування та реалізація освітніх програм в контексті Державного стандарту базової освіти» за участю Ради директорів закладів загальної середньої освіти Львівщини та учасників проєкту «Освітній Еверест»-2021.

Ключовим моментом Літньої школи стала дискусія «НУШ в базовій школі. Куди йдемо?», де найважливішим пріоритетом, визначеним одноставно, є те, що це має бути **ціннісно орієнтована** школа!

Сучасна ситуація пов'язана з повномасштабним вторгненням росії в Україну загострює відчуття важливості системи цінностей, на яких базується суспільство, освіта (вона є фундаментом суспільства) і яка має великий вплив на організацію освітнього процесу в закладах освіти. Війна це – потужний виклик, але, як би жорстоко це не звучало, це – найкоротший і найшвидший шлях до нової парадигми цінностей, а, отже, до нових якісних суспільних змін. Зміна цієї системи цінностей мала б спричинитися до зміни якості освіти. Але

під час дискусії з'ясувалось, що ми ще далеко не можемо уявити для себе, як ця зміна системи має виглядати на рівні школи. Давайте спробуємо для кращого розуміння, як у нас звикли говорити, розкласти все по «полицях».

Отже, про цінності. Що робити?

Цінності – наше глибоке переконання у що ми віримо, і що вважаємо правильним, те, на основі чого ми діємо. Вони проявляються у словах і поведінці. Цінності формуються з народження з того, що ми бачимо як поведуться люди, що вони цінують, що схвалюють, як взаємодіють. Якщо ми хочемо змінити цінності – потрібна дуже суттєва робота над собою.

Наприклад, якщо ми пропишемо в школі, що нашою цінністю є довіра, але якщо ми в це не віримо, то цієї цінності не буде, бо ми все одно будемо діяти так, як на цей раз вважаємо правильним. Це буде лише декларація, а не зміна цінностей, вони будуть залишатися старими.

Нам бракує альтернативних інструментів для переходу тих щоденних практик, які б допомагали нам усвідомити, якими є наші цінності і поспробувати робити інакше. Нас можуть змінити практики, які ми щодня повторюємо.

Шлях – дуже не лінійний, тому деякі речі якийсь час ще будуть відбуватися по-старому. Треба вчитися прагнути змінюватись і змінювати, зосереджуватись на позитиві.

Завжди є речі, на які ми можемо впливати, впливати на якість і швидкість змін на краще.

Не все в наших силах, цінності закладаються в родині, але ми теж авторитети для когось. Директори шкіл є великими авторитетами для вчителів, учнів та їх батьків, тому від їхніх дій, переконань багато що залежить. Керівник школи має можливість задати цю ціннісну рамку насамперед своїм прикладом. Важливо, щоб кожен директор усвідомив це і починав сам змінювати свої старі шаблони, тому що нижні ланки будуть завжди дивитися на верхні. І це в освіті потягне все решта.

Важливо пам'ятати для себе, що ми теж вчимося. Людей, які все життя жили і навчали в інших умовах, змінювати дуже складно, але це – цікаво, це - виклик. Вчитися разом з дітьми, вчитися з новим поколінням, це – дуже класно!

Заглянемо трохи глибше – де «зарита собака» стосовно зміни цінностей. Для цього ми порівняємо дві ціннісні парадигми – тоталітарної і демократичної.

Дві різні ціннісні парадигми.

ТОТАЛІТАРНА	ДЕМОКРАТИЧНА
<p>Людина – ресурс.</p> <p>(Людиною можна пожертвувати заради світового панування. Особистість прибрати і зробити її як ресурс, зробити інструментом держави для задоволення її потреб. Досягнення стандартів - первинне).</p>	<p>Людина - цінність, капітал.</p> <p>(Людина – найвища цінність, вона може принести державі серйозну додану вартість. Людина - особистість, її щастя, добробут - первинне).</p>
<p>Взаємодія за замовчуванням – недовіра.</p> <p>(Якщо ми зможемо не довіряти, то ми зможемо вижити. Світ – ворожий, не можна довіряти, бо тебе обдурять).</p>	<p>Взаємодія за замовчуванням – довіра.</p> <p>(Якщо ми довіряємо, то є набагато більше можливостей до розвитку, взаємодія пришвидшується і фокусується на розвиток, а не закритість).</p>

Сильніший «з'їдає» слабшого.	Сильний і слабкий мають рівні права.
Чітка ієрархія. <i>(Ми чітко розуміємо хто зверху, хто знизу. І тоді вважаємо, що успіх це – побільше просунутись в цій ієрархії).</i>	Горизонталь <i>(Спільна взаємодія, спільні рішення, разом ми – сила).</i>
Партикуляризм (гра з правилами). <i>(Справедливо, якщо вигідно мені, якщо мені не вигідно, то це – однозначно не справедливо. Обійти закон, це - просто).</i>	Верховенство права (гра за правилами). <i>(Справедливо, якщо кожен діє згідно закону і дотримується правил і домовленостей).</i>
Виховання правильних людей. <i>(Виховання так, як хочуть батьки, школа, суспільство. Всі мають думати однаково і, на думку дорослих, правильно. Виховання в цінностях старого режиму.)</i>	Виховання самостійних людей. <i>(У кожного своя стратегія мислення, немає правильних чи не правильних думок, є власна думка і кожен сам за неї відповідальний. Виховання в цінностях демократичного суспільства.)</i>
Освіта – відтворення. <i>(Педагог – єдине джерело знань, авторитет педагога переважно статусний. Все що говорить вчитель – правильне і не підлягає сумніву. Учень здебільшого відповідає те, що хоче почути вчитель. Помилка – поразка, яка наказується.....)</i>	Освіта – творення. <i>(Великі можливості до доступу інформації. Зміна ролей вчителя – ментор, наставник, фасилітатор,... Учень має свою власну думку і не відчуває страху її озвучити, має великі можливості і всі умови для навчання і розвитку творчості, може будувати свою індивідуальну освітню траєкторію. Вчитель поважає думку учня. Помилка – як можливість альтернативного пошуку і прийняття рішень, як новий освітній досвід. ....)</i>
Людина за замовчуванням – лиха. <i>(Корумпована, лінива, неслухняна. Її треба тримати в рамках, щоб вона поведилася як слід).</i>	Людина за замовчуванням – добра. <i>(Сама спроможна навчитись, що є добрим, а що поганим і їй потрібно в цьому допомогти, а не тримати в певних межах).</i>
Оцінка людини та її намірів. <i>(Коли ми говоримо, що ця людина погана, неспроможна, бездарна, безвідповідальна, ...)</i>	Оцінка дій та слів людини. <i>(Я не погоджуюсь з твоєю думкою, ... твоя думка є слушною,...в тебе все гарно виходить....)</i>
Інший – потенційна загроза. <i>(інший – насторожує, а ,можливо, це - ворог, недруг, невідомо, що від нього чекати...)</i>	Інший – потенційне партнерство. <i>(інший – не чужий, не ворог, а потенційний цікавий партнер, особистість з правом бути тим, ким хоче, наша сила в нашому різномайтті)</i>
Педагогіка партнерства – домовленості, угоди і залагоджування.	Педагогіка партнерства – взаємодія між учителем, учнем і батьками на умовах

<p><i>(Підкреслюється виключна роль шкіл. Комунікацію переважно ініціює школа.</i></p> <p><i>“Один розмір для всіх” – культурні відмінності, те, що потрібно подолати.</i></p> <p><i>Ролі сепаровані і є значна дистанція для участі. Ролі визначені школою, іноді – батьками. Освітні плани визначені в односторонньому порядку.)</i></p>	<p>рівноправ'я та спільної відповідальності за результат.</p> <p><i>(Чітке зобов'язання працювати разом, щоб сприяти заохоченню навчальних досягнень дитини.</i></p> <p><i>Чітке спілкування двосторонньої спрямованості.</i></p> <p><i>Заохочується культура розмаїття і визнається важливість внеску розмаїття у творення позитивного навчального середовища.</i></p> <p><i>Ролі чіткі, означені спільно і з метою підтримки.</i></p> <p><i>Цілі для учня/студента визначені спільно і можуть делегуватися.</i></p> <p><i>Освітні плани спільноконструйовані зі згодою щодо ролей вчителя.)</i></p>
--	--

Приклад росії зараз, і це виразно видно, як система знищує особистість (не бути спроможною, не бути в довірі до людей, мислити однаково і правильно для влади, несприйняття горизонталі – строга вертикаль, путін - понад усе.

Для нас, педагогів, зараз дуже важливо дати собі відповіді на ряд запитань.

- Де ми сьогодні в сенсі цих парадигм?
- Куди маємо йти і вести за собою молоде покоління?
- Чому ми ще не там, де ми мали б бути?
- Що нам потрібно зробити, щоб бути там?

Складність переходу до нової ціннісної парадигми (а на ній і базується НУШ) полягає в тому, що наші власні цінності формувались в умовах тоталітарної системи, відповідно навички «як діяти» вперто можуть залишатися старими та замовчуваними. У нас багато старих шаблонів, з якими треба боротися. І тому було б дуже корисним зрозуміти і визначити для себе, як ці шаблони подолати. Тим більше, що Закон України «Про освіту» гарантує навчальним закладам практично повну автономію. Але, як показує досвід останніх п'ять років чинності цього закону, ми абсолютно не маємо відваги скористатися цією автономією, бо продовжуємо діяти за старими шаблонами, ба більше, можливо, навіть відчуваємо страх чи брак безпеки скористатися нею. Все це створює умови невизначеності і переводить нас в режим виживання, тобто схильність постійно оглядатися на стару систему, а не жити в режимі творення нової. В нас є перевага в тому, що ми добре розуміємо першу парадигму і пробуємо шукати другу, віримо в позитив, готові довіряти. Але лише як бачимо загрозу, ми закриваємось і не пускаємо довіру. Потрібно вміти бачити загрозу виживанню і переходити в режим «або-або».

Так як з НУШ ми пройшли чотири (п'ять для пілотних шкіл) років, то можемо зробити висновок, що втілення цієї концепції в початковій школі проходило досить мляво. За статистикою МОНУ лише до 30% шкіл України подолали цей виклик. Можемо собі припустити, в який бік і наскільки зміниться ця цифра, коли випускники початкових шкіл цього року перейдуть до базової школи? Якщо бути відвертим, в основному ми змінювали декорації, а суть залишалася та сама (дія за старими шаблонами). Якщо б ми змінювали суть, то декорації змінювались би самі собою. І якби прикро це для нас не звучало, не можна не погодитись з думкою Віктора Громова – «Основна проблема нашої НУШ: ми намагалися вибудувати

гарний «європейський» фасад, за яким би залишились ті самі радянські практики». Що ж робити?

Цінності, які має транслювати українська освіта відповідно до концепції НУШ виглядають протилежними до наших теперішніх: аби досягти успіху, треба вміти уникати відповідальності, а не шукати її, турбуватися про себе, а не про спільне, діяти відповідно до здорового глузду, а не до вимог закону.

Проте низка шкіл у нашій області вже пробувала щось робити в напрямі до ціннісно орієнтованої школи. Починали вони з того, що широко обговорювали з учнями, їх батьками та вчителями концепти цінностей, уяснювали і з'ясовували для себе, що для кожного з них це означає. Також в тому процесі обговорювались ризики спотворення цінностей з огляду на теперішні реалії і наш досвід. Кожен клас визначав головну свою цінність, відтак всі разом будували «геном» цінностей школи. До кожної цінності «геному» спільно розробляли поведінкові моделі, правила для всіх учасників освітнього процесу (нові шаблони). Причому цей «геном» проходить як наскрізна лінія освітньої програми школи. Тобто методом спроб і помилок цей процес через досвід буде шліфуватись і з часом ці цінності будуть проявлятись як відблиск граней діаманта. Найбільшим запобіжником ризику того, щоб це не залишилося декларацією і правилами, які можна не виконувати, є щоденний самоконтроль кожного над зміною наших шаблонів мислення і зміною наших поведінкових моделей. Бо нам як суспільству бракує досвіду життя в рамках цих цінностей, ми знаємо про них радше теоретично.

Соціологиня Вікторія Бриндза у своїй статті «Хороша школа. Як освітнє середовище впливає на те, хто ми є» рекомендує починати з «гідності». Цю свою думку вона обгрунтовує тим, що втілення цінності гідності людини і щодо себе, і у ставленні до інших буде одним із показників, що відрізнятиме хорошу школу від поганої, чи ту школу майбутнього від школи теперішнього. Усвідомлення себе суб'єктом, не ресурсом, не тілом, а особистістю, якою народжуються, а не стають, збігається із пробудженням самоусвідомлення цілої країни : ми маємо право на існування, на власні здобутки і помилки, ми можемо бути самостійними.

Як не дивно, але у школах, які спільними зусиллями формували свій «геном цінностей», гідність сама собою визначалась, як найголовніша. Відтак – відповідальна свобода і співпраця.

Наступним, не меншим важливим викликом для НУШ в базовій школі є пошук, підбір і використання нових методичних практик абсолютно відмінних від радянських і таких, через які впевнено імплементавались би ці цінності в освітній процес. Саме такі практики і були змістовою складовою проекту «Освітній Еверест – 2021», і цими цікавими опрацьованими ідеями і напрацьованим досвідом хочемо з вами поділитися.

Зараз якраз настав той момент, коли ми можемо реально провести освітню реформу і здійснити якісно перехід до НУШ. Це наш освітній фронт, перемогою на якому буде нова українська освіта на століття, а не освіта «від виборів до виборів». І ми не маємо права втратити цей шанс. Бо інакше що ж ми залишимо у спадок нашим дітям і онукам?

Ніхто не спинить ідеї, час якої настав! ..... хіба що ми це можемо зробити самі.

Все - в наших серцях, головах і руках!!!

Тож запрошуємо вас у мандрівку до НУШ слідами проекту «Освітній Еверест – 2021» і тільки від вас залежатиме, чи буде вона для вас цікавою і захоплюючою.

З побажанням дивовижної подорожі ,
команда організаторів і тренерів проекту «Освітній Еверест-2021»,

Ірина Сислюк
Оксана Клепуц
Мар'яна Дмитрів
Євген Федечкін.

- До якого храму веде ваша дорога?
  - До ніякого, просто, щоб люди могли по ній ходити.
  - А навіщо дорога, яке не веде до жодного храму?
(фрагмент діалогу із фільму «Покаяння»)

Дорогі друзі, у нас сьогодні є чудова нагода вирушити у мандрівку дорогою, яка веде до ХРАМУ ОСОБИСТОСТІ. Ця дорога вистелена «бруківкою» з досліджень і спостережень науковців, психологів, педагогів-новаторів, власного досвіду учасників та спільних практичних напрацювань проекту «Освітній Еверест-2021». Цей естафетний маршрут включає три важливих етапи: НАВЧАННЯ, ПЛАНУВАННЯ І ОЦІНЮВАННЯ.

Почнемо з цікавих досліджень і спостережень.

НАСА дослідила, що 98% дітей народжуються геніальними, але школа робить з них сіреньких середньостатистичних. Проводили такі дослідження: брали 1600 дітей у віці від 4 до 5 років і проводили з ними тест на геніальність. І раптом несподівано виявилось, що 98% дітей можна було назвати геніями. Той самий тест повторили через п'ять років з цими самими дітьми. Отже, було 98%, а стало 30% у віці 10 років. У 15 років вже залишилося таких дітей 12%. Далі цей тест провели з дорослими – і тільки 2% відповідали геніальності.

Відповідно було зроблено висновок: процес навчання у школі, у вищі ніби має збільшувати IQ, а він «вбиває» ту дитину, яка народжується геніальною. Школа «ламає» дітей. Школа вимагає займатися тільки ТАК, і розказувати тільки ТАК, і думати тільки ТАК. В унісон школі на дитину «тиснуть» батьки. Виглядає, що всю систему освіти ми побудували собі на шкоду. І вона збудована так, щоб захвати маленький тендітний егоїзм в якісь рамки і зробити з нього те, що треба НАМ. Ми «ламаємо» дитину замість того, щоб її розвивати. Напихаємо її такими даними, які навіть не можна назвати знаннями, а шаблонами мислення. Ми вчимо, що ось ТАК і ТАК треба думати, а не інакше, цим і нівечимо дитину.

Звичайно, що такий висновок можна поставити під сумнів. Але такі історії, як, наприклад, що зробила школа з світовим іменем, науковцем Альбертом Ейнштейном – визнала «двієчником» чи винахідником Томасом Едісоном, якого в школі, яку він відвідував, стали вважати «важкою дитиною», і справа закінчилась тим, що вже через три місяці Едісон покинув школу, і тільки завдяки своїй мамі він став тим, чиє ім'я знає весь світ, можуть бути підтвердженням такого висновку.

Що ж робити, щоб НУШ не «вбивала», а розвивала і підтримувала в дитині ту геніальність, якою її винагородив Бог?...

Щоб створити щось нове – треба повністю відмовитись від старого! Чи буде це для нас просто? Думаємо, що ні. Але ж **МОЖЛИВО!!!**.

Дуже прості поради:

ПЕРША – навідріз відмовитись від трьох «чудових» комп'ютерних клавіш! Напрацьовувати і розвивати ідеї самим і отримувати власний досвід!

Порада **ДРУГА** – постійно ставити собі запитання і шукати сенси!

Порада **ТРЕТЯ** – розбудовувати вчительські спільноти для співпраці і прийняття позитивних рішень, виробляти здатність співдіяти.

Порада **ЧЕТВЕРТА** – щоденно практикувати нові стратегії мислення та виробляти звички діяти по-новому!

Порада **П'ЯТА** – дивитись, куди рухається світ, мислити стратегічно і діяти **ТУТ і ЗАРАЗ!**

ЕТАП 1. НАВЧАННЯ.

«Був час, коли доводилося працювати руками. Потім - час, коли потрібно працювати головами. Зараз сюди вже заходять роботи. Настав час, коли нам треба працювати серцями. Роботи сюди не зайдуть, вони повинні нам тільки служити.

Тоді яким чином сфокусувати філософію педагогічного підходу?

Так, IQ – це важливо, але в сучасному світі значно важливішим стає RQ (емоція, завзяття...) + CQ (цікавість, зацікавленість). Найбільшим викликом сучасного світу є виклик – ставати людиною! А найголовнішим завданням освіти – допомагати один одному ставати людьми.

В. Турчиновський, професор УКУ.

Є над чим подумати!...

На початок, давайте спробуємо скористатися порадою ДРУГОЮ і разом з дослідниками поміркувати і знайти відповіді на запитання – «А яке навчання вважається добрим?». Напевне, таке, яке дає високий результат! Тоді впливає наступне запитання до нас – «А що для нас означає РЕЗУЛЬТАТ навчання в школі? Яким має він бути і наскільки ВИСОКИЙ?». Високий рейтинг школи в таблиці результатів ЗНО? – чудово, але він дуже короткотривалий і це наш старий досвід : переважно працювати на «картинку» рейтингу школи (будьмо відвертими перед собою, вже не кажучи про те, що в нас розвинена ціла індустрія репетиторства). До того, ми аж ніяк не можемо заперечити криву природнього розподілу Гауса. Та й інші дослідники стверджують, що до високих результатів академічних знань готові тільки до 4% учнів. І як у такому підході до ролі школи мають себе ПОЧУВАТИ інші 96%?

З другого боку, ми часто стверджуємо, що наша школа готує дітей до життя , тоді міркуємо над наступним запитанням - «А що для нас мало б означати підготувати дитину до життя в сучасному світі?». Тут, напевне, має бути відповідь незаперечна – «Школа має ДОБРЕ НАВЧАТИ і дати ДОБРУ ОСВІТУ!

Підемо з кінця цієї відповіді, як від очікуваного кінцевого результату діяльності школи і з'ясуємо, що означає «добра освіта».

Добра освіта, на думку Томаса Леонарда це – 10% - знання, 40% - спосіб мислення і 50% - оточення (цінності).

Або якщо змодельювати цю думку математичною формулою, то отримаємо:

$ДО = E \times (З + М + Л)$, де ДО – добра освіта, E – емпатія, З – знання, Л – лідерство.

Сума доданків – дія першого ступеня, і вона не така сильна. Та коли її підсилити дією другого ступеня – добутком, то вона набуває неабиякої сили!

І саме тут кожній школі є над чим задуматися і приймати виважені рішення, як діяти!

Міркуємо далі - але знання, які б мала отримати в школі дитина - теж категорійні:

Знання академічні - ?

Знання як вчитися чи, як навчатися - ?

Знання дитини про СЕБЕ - ?

Як би ми ТУТ визначили відсотковий розподіл між тими категоріями? У кожній школі може бути своя відповідь. І від того, якою ця відповідь буде, залежатиме ота інакшість, яка буде вирізняти школу з поміж інших. Тільки таке різноманіття шкіл, а не «рейтинговість» дасть нам можливість збудувати Нову Українську Школу.

І ще про одне: ми вже добрих три десятки років звикли стверджувати, що будуємо школу МАЙБУТНЬОГО. Майбутнє, як мрія, воно має здатність віддалятися : чим ближче підходиш до нього, тим воно все буде даліше. Є великий ризик, що ми того МАЙБУТНЬОГО ніколи не наздоженемо. Тому у випадку НУШ рекомендуємо скористатися порадою П'ЯТОЮ!

Його величність – УРОК...

“Розкриваємо зошити й записуємо сьогоднішню дату і тему уроку. (і далі, впродовж цілого уроку, у кращому випадку - фронтальний діалог)” – таке вже не

працює сьогодні з нашим учнівством. Воно потребує інтерактивності, обговорень і ВЗАЄМОДІЇ одне з одним.

Як зробити цю взаємодію дійсно ефективною для навчання?

Наші вчителі володіють методиками і не відчують браку в інструментах – тут ніби все добре. Складність у системі, моделі стосунків вчитель-учень-батьки. Більшість з нас працює в авторитарній системі, а запит НУШ – про ПАРТНЕРСЬКІ стосунки і ВЗАЄМОВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ!

Саме про це ми продовжимо нашу «мандрівку».

Радимо скористатися *порадою першою для вчителя* – «Якщо ти хочеш навчити ДИТИНУ, і задаєш собі запитання «Як це ЗРОБИТИ?», то стань збоку і поспостерігай як це робить ВОНА - у свій, притаманний тільки для НЕЇ, її унікальний спосіб. І тоді відповіддю на ТВОЄ «як навчати?» буде – РОБИ так, як це робить ВОНА, ПІДТРИМАЙ, ДОПОМОЖИ і, найважливіше, – НЕ НАШКОДЬ! Тільки тоді ця ДИТИНА буде ЦЕНТРОМ «всесвіту» школи і її найбільшою ЦІННІСТЮ! Вчитель від Бога той, хто постійно є УЧНЕМ дитини.

Порада друга для вчителя – створіть таке «тло» уроку, щоб ви і діти могли СПІЛКУВАТИСЯ між собою свobodно, вільно у стилі простої невимушеної бесіди, щоб це сприяло їхньому навчанню один від одного, зсередини себе, розвиваючи нові можливості. Згадайте зі свого досвіду: - «Тільки коли я чую інших, я починаю «із СЕБЕ» думати: а як Я?, а як у МЕНЕ?». І це зовсім інший, відмінний від нашого традиційного, досвід. Саме таке спілкування, де дитина має відчуття повної безпеки, може спонукати до добрих стосунків у класі, і абсолютно повної внутрішньої та зовнішньої інтеграції. Але тут треба розуміти, що дуже часто дітей потрібно вивести «за межі парти», а іноді й «за межі класу».

Продемонструємо це прикладом реальної історії маленького Северинка і тим, який урок він дав своїй бабусі, до речі, вчительці за професією.

Пригода кількарічної давності, коли Северинкові виповнилося трохи більше, ніж 1 рік і 2 місяці. На той час він ходив сам, але ще не дуже впевнено, тому на вулиці, для страхування, щоб не падав, бабуся надівала на нього такі шлейки як повідок. На подвір'ї є дитячий майданчик, внизу - пісочниця, а над нею, досить вище, на пагорбі - пружинні гойдалки у формі звіряток. У бабусі була ціль: щоб онук погойдався на цих гойдалках і отримав задоволення. До вершини пагорба була прокладена і добре протоптана старшими дітьми досить безпечна «серпантинна» стежина. Нею і повела, а радше сказати, «потягла» повідком по цій стежині бабуся свого онука та так, що той ледве торкався ногами землі. Але Северинкові це зовсім не сподобалося, хоч він дуже любляв бавитися на цьому пагорбі, особливо гойдатися на «їжачку». Бабуся забула, що той хлопчик з першого дня свого народження завжди твердо знав «що він хоче». Тому різко розвернувся і вирішив добиратись до гойдалки іншим шляхом. Справа від пісочниці – набагато крутіший, порослий високою травою, схил – туди і направився маленький Северинко. (*дітям нецікаво коли вчитель сам ставить для них ціль, і сам обирає, як її досягати: проводить їх звичним, вишліфуваним роками його особистим досвідом і, на його думку, правильним шляхом, натомість їм цікавіше вибрати цей шлях САМИМ, навіть якщо він і найскладніший, і не зрозумілий ще зовсім для них. Вчителю, дозволь на своєму уроці (звичайно, в межах теми, що вивчається) визначити цілі уроку дітям індивідуально. Вони будуть для кожної дитини звучати по-різному, але цю ціль вона собі визначила та поставила САМА і автоматично, підсвідомо вже взяла на себе відповідальність досягти її. ДИТИНА поведе тебе, як вчителя, своїми шляхами до її досягнення. Твоє завдання - допомогти і сприяти її рухові на тому шляху).* Звичайно, що спроба привела до падіння (*помилка! Вчителю, не спіши вказувати на неї і тим більше, не намагайся її виправляти. Дозволь дитині самій це зрозуміти і пройти через неї та отримати власний навчальний досвід*). Хоч було боляче, але Северинко піднявся і взявся підкоряти гору правіше, де трохи похиліше. І так було кілька спроб, (*пошук альтернативних рішень. Вчителю, дозволь це ДИТИНІ зробити самій, тим ти допоможеш їй розвивати «мислення росту»*) поки не взявся правого боку, де було найпохиліше і майже побіг догори. Але на середині шляху - знову падіння (*чергова помилка,*

А ми вам пропонуємо скористатися кількома корисними порадами від письменника Елфі Кона.

1. Не винагороджуйте дітей за те, до чого вони й без того схильні, тобто за навчання, розвиток і успіхи. Винагороди позбавляють стимулу до поведінки, що заохочується.
2. Винагороди й покарання забезпечують не довготривалі результати, а лише тимчасову поступливість.

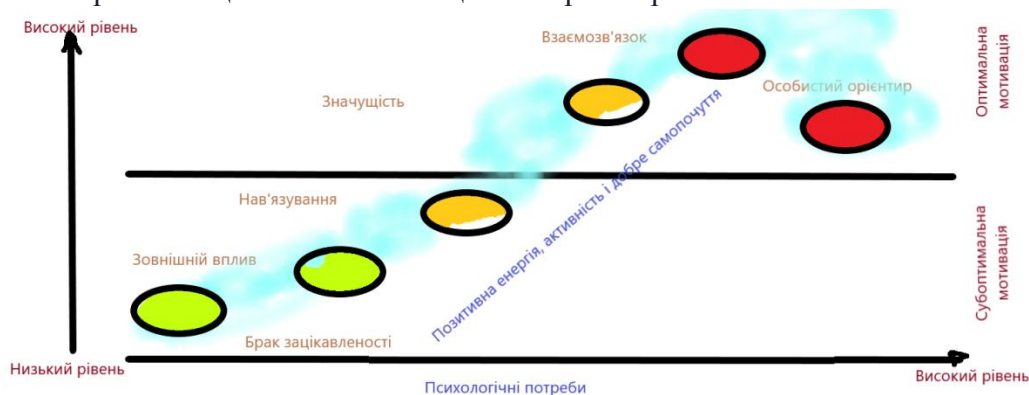
3. Метод «нагороди і покарання» позначається на навчанні, сприйнятті інформації, відповідальності дітей особливо з часом, коли вони стають дорослими.

4. Якщо нагорода зумовлює поведінку, дитина не буде зацікавлена виконувати вимоги без нагороди. Не треба дресирувати дітей, як тварин у цирку.

Фундаментом природної мотивації є потреби дитини і саме задоволення цих потреб може забезпечити оптимальну внутрішню мотивацію і високий рівень саморегуляції. (5-й закон. Закон ПОТРЕБИ).

Почнемо розгляд з **психологічних потреб**, які виникають в дітей від народження та існують впродовж всього їхнього земного життя. Для цього скористаємось таблицею:

Спектр мотивації: шість мотиваційних орієнтирів.

Які є психологічні потреби, що виникають в дітей від народження і стовідсоткове задоволення яких вчителем на уроці може забезпечити найвищий рівень мотивації учня? Інакше їх називають – АБВ мотивації.

Кожен з вас міг спостерігати за тим, як мама сама намагається годувати малу дитину, щоб вона не замастила собі одяг. Але не тут то було – дитина пручається і вириває з маминих рук ложечку і починає їсти сама. Мало що з тієї їжі потрапляє до рота, більше на чоло, бороду, щоки або й навіть у вуха. Але яке неймовірне задоволення в очах ДИТИНИ – я це роблю САМА. Ця історія про АВТОНОМНІСТЬ.

Потреба в автономності, це - потреба мати вибір, відчувати, що робиш усе з власної волі та керуєш своїми діями. (Дайте дитині право вибору на уроці у постановці цілі, виборі завдання, діяльності тощо. Схвалюйте і приймайте ініціативи, пропозиції, ідеї від дитини. Дайте дітям можливість встановлювати свої правила, домовленості чи зобов'язання. Дайте дитині зрозуміти, що вона завжди має право вибору).

Малі діти та й дорослі відчують потребу, щоб завжди хтось був поруч і уважно їх вислуховував чи з ними бавився. Часто в таких випадках дитина сідає дорослому на коліна, бере долоньками обличчя дорослого і повертає його до себе, щоб в «очі в очі» її вислухали, перейнялися її емоціями. Або шарпає когось, найчастіше батьків, за штани чи спідницю і тим самим просить уваги, співпереживання чи співдії. Ця історія про БЛИЗЬКІСТЬ. Потреба в близькості – це намагання турбуватися про інших і відчувати, що й про тебе турбуються, мати тісні взаємини з іншими людьми, не переймаючись їхніми прихованими мотивами; відчувати, що відіграєш важливу роль у житті інших людей. (забезпечте цю потребу на уроці, змініть фронтальні форми роботи на групові чи парні, часто створюйте нагоду командної взаємодії (відрізняється від групової найперше тим, що кожен член команди має свою визначену роль, своє завдання і бере на себе відповідальність за їх виконання).

Співдійте з дітьми на принципах «рівний-рівному». Незадоволення цієї потреби вповні часто відбувається при переході дитини з початкової школи у 5-й клас : дитина втрачає ту близькість з першим вчителем. Ту увагу, яку вона отримувала від першого вчителя, чи зможе вона отримати коли тепер у неї набагато більше вчителів, ніж було в початковій школі? Про це має пам'ятати кожен вчитель, який буде вести уроки у 5-х класах!)

Ви дозволили малій дитині, наприклад, ліпити вареники. Гарантовано пів кухні буде засипано мукою. В муці буде все : і одяг, і руки, і лице – тільки очі будуть випромінювати неймовірне захоплення СОБОЮ – як майстерно я це зробила! Це – про ВДАТНІСТЬ. Потреба у вдатності – це стремління долати повсякденні випробування й використовувати можливості; досягати прогресу; відчувати, що розвиваєшся і досягаєш успіхів. *(дозвольте дитині виконати завдання самій, дайте їй на це часу стільки, скільки вона для цього потребує, не спішіть їй допомагати, поки вона вас про це не попросить сама, забороніть батькам допомагати дітям виконувати домашнє завдання або взагалі виконувати за них (їхня відповідальність – прослідкувати, щоб дитина його виконувала! А вже як вона його виконала, це вже вам розбиратися, бо інакше як ви будете знати на що дитина спроможна сама, а де їй треба ще допрацювати чи допомогти. Давайте дитині такі завдання, можна навіть трішки складніші, ніж вона спроможна виконати сама. Дозвольте дитині отримати ЗАДОВОЛЕННЯ собою!)*

І обов'язково запам'ятайте, що для АБВ – спрацьовує «ефект доміно» Дитина, яка задовольняє психологічні потреби на високому рівні, має оптимальну мотивацію!

Не можна залишити поза увагою **потреби сучасного покоління** – «цифрових дітей». Задоволення цих потреб дасть вам можливості уникнути конфліктів чи непорозуміння з дітьми і підвищити їхню мотивацію до навчання.

Проблеми з увагою: можуть концентруватися на чомусь лише 8 секунд; швидко переключаються з однієї сторінки в соцмережах на іншу; швидко переходять за посиланнями; вміють читати інформацію «діагонально», не заглиблюючись у зміст.

Кліпове мислення: інформація сприймається краще, коли вона яскрава та невелика за обсягом; погано сприймають тексти з лінійно-послідовною логікою викладання; добре сприймають інформацію, подану дозовано, невеликими об'ємами, з візуальними образами та графікою.

Різноманітні, але не міцні комунікації: надають перевагу віртуального спілкування над реальним; важлива не текстова, а графічна комунікація; для них властива толерантність; кордони між особистим та публічним у цього покоління розмиті; нетерплячість та егоцентричність; нетерплячі вимагають швидкого результату; майже безмежні можливості у доступі до інформації; вміння наполегливо добиватися виконання своїх бажань;

З дорослими — на рівних: не схильні до субординації, усіх вважають рівними; не розуміють необхідності тримати дистанцію, притаманну традиційній системі навчання, підкорюватися чийось вимогам ; дотримуються правил, якщо чітко розуміють їх мету або мають внутрішню потребу у цьому; щодалі спостерігається тенденція випадіння «зетів» із традиційної системи навчання — батьки переводять дітей на домашнє навчання за авторськими програмами.

Діяльність: у них в крові високі технології, вроджена технічна безпека; бажання будувати свої стартапи, а не бути зануреними в корпоративну рутину; потребують ігрових підходів; люблять творити та співпрацювати; тримають фокус на майбутньому; на уроках інформацію подавати переважно графічно; конкретні лекції зведені до мінімуму;

Не так важливий результат, як особистий успіх: їх варто частіше хвалити - «лайкати» вербальним оцінюванням або нагородами; вони є реалістами; у них розвинене почуття справедливості; вони більш відповідально усвідомлюють свою роль у суспільстві; небажання жити в рамках та графіках; орієнтовані на вибір вільних професій, розроблятимуть нові технології, працюватимуть онлайн.

Ситуативна внутрішня потреба або інтерес.

У кожної дитина є особисті внутрішні потреби чи інтерес. Вони можуть швидко і часто змінюватись. Для вчителя важливо вчасно їх виявити і вміло скористатися ними : задовільнити ці потреби з огляду на свій предмет.

І знову реальна життєва історія однієї школи.

Дмитрик був дуже цікавою дитиною і неформальним лідером у 7 класі. Можливо, брак уваги з боку дорослих, привів до того, що хлопець звик належати «сам собі». Тому часто встрявав в конфлікти з дорослими, ніколи не виконував домашніх завдань, часто провокував на зрив уроку.

Одного разу вчителька помітила, як він азартно і з великим задоволенням грає у футбол. Виявилось, що він «живе» футболом, він – його стихія.

З того часу весь курс фізики сьомого класу був для нього побудований на «футболі». Всі предметні пояснення, завдання, навіть обґрунтування експериментів проводились через призму футболу. На уроках фізики хлопець «оживав». Йому бракувало слів і жестів, щоб пояснити дітям те, про що говорить. Він вдався до власно виконаних кульковою ручкою малюнків. Разом з ним «оживав» цілий клас. Діти постійно шукали різні провокативні запитання з теми, щоб його підловити на неспроможності дати відповідь. З того часу на уроках фізики на столах у дітей появилися фломастери, фарби і пензлики, кольорові олівці і пластилін, які вони приносили з дому. Опрацьовуючи теоретичний матеріал з підручника, вони ілюстрували його власно розмальованими діалоговими картками – малюнками, яких не було в підручнику. Класна дошка перетворювалась на «картинну галерею», де «екскурсоводами» були діти – власники «картин».

Задачі Дмитро розв'язував правильно інтуїтивно, навіть не запам'ятовуючи формули. Особливо любляв, коли на кубуку Блума йому випадало слово для формулювання запитання найвищого рівня. Так «розбишака», як його звикли всі сприймати, з фізики став відмінником з «плюсом».

І ще одна цікава історія з тієї ж школи (Іринка).

Іринка була особливою дівчинкою. У першому класі їй дуже важко давалися до вивчення шкільні предмети. На кінець першого класу Іринка ледве могла складати склади і не більше. Навіть її мама казала вчительці не робити особливих зусиль, бо вона і так її нічого не навчить.

Але вчителька була не з тих, хто легко здається. Якось вона підгледіла, що дівчинка захоплюється кулінарною справою. Всі уроки у першому семестрі для Іринки були присвячені кулінарії. Читання і математика вивчались на маминих рецептах, і рецептах які приносили дівчинці однокласники. Письмо – на написанні власних рецептів. Навіть була влаштована спільно з батьками і учнями класу «вечірка» «Від майстер-шефа Іринки».

На кінець першого семестру у другому класі Іринка плавно вдумливо читала, правильно рахувала і її дуже заповажали однокласники.

Яку має велику вагу і забезпечує високий результат вчасно виявлений і задоволений дитячий інтерес чи потреба!!!

Метод сфокусованої бесіди (ОРІП).

Часто на уроках ми зустрічаємось з тим, що учні неухажні або далеко не всі чують те, про що пояснює чи говорить вчитель, або мляво підключаються до розмови чи обговорення, бо люди дуже по- різному можуть сприймати одну і ту саму інформацію, і по - різному реагувати на неї. Чому це так відбувається? Дослідники такої проблеми підказують нам, що в природі людини існує чотири рівні сприйняття інформації, які відображені в таблиці.

1. Що? Що? Що? (Тільки факти, сприйняття. Цікавить оточуючий світ, вся інформація через очі, вуха, мозок).	2. Що зі мною? (Асоціації, емоції, відчуття, образи – через серце і мозок. На цьому рівні залишається більшість людей).
---	---

<p>3. Ну і що?</p> <p>(Думки, ідеї, значення, варіанти. Що це для мене?)</p>	<p>4. А далі що?</p> <p>(Рішення, ідеї, кроки, висновки, резолюції. Що я буду (можу) з тим робити?)</p>
---	--

Кожен з чотирьох рівнів відповідає на виділені в таблиці до нього запитання. Відповідно й має назву.

1. Об'єктивний рівень – (*сенсори (слух, зір, смак...)*): факти, дані; зовнішні фактори; речі, за якими можна безпосередньо спостерігати...
2. Рефлекторний рівень – (*безпосередня внутрішня відповідь на зовнішні дані*): особисті реакції; попутній досвід; почуття, асоціації, образи, емоції...
3. Інтерпретаційний рівень – (*рівні: значення, цінності, значимість, наслідки*): альтернативи чи варіанти....
4. Рівень прийняття рішень – (*завершеність, рішення для майбутнього*): дії, наступні кроки, зобов'язання, винесені уроки...

Продемонструємо життєвим прикладом, як спрацьовує відповідно тим рівням будь-яка розмова.

Директор школи заходить у 10 клас і повідомляє, що вчитель фізики захворів. (*всі учні почули факт – об'єктивний рівень*).

У бік директора шквал посилався шквал емоцій. (*від кожного учня різні - рефлекторний рівень*).

Директор просить озвучити альтернативи щодо заміни в розкладі. (*вже лише окремі учні висувають свої, при чому дуже різні, пропозиції – інтерпретаційний рівень*).

То що ж будемо далі робити? – запитує директор. (*думки розійшлися, охочих до пропозицій майже нема – рівень прийняття рішень*).

З цього прикладу розмови директора з учнями видно : хоч він ставив запитання відповідно до рівнів сприйняття, але більшість дітей класу «зависли» на рефлекторному рівні, тобто на рівні особистих емоцій , і подальша розмова їх майже вже не цікавила чи не привертала їхньої уваги. Так переважно відбувається з людьми в житті – ми залишаємось на рівні наших емоцій і продовжуємо їх дуже активно обговорювати, дискутувати чи навіть сперечатися замість того, щоб приймати якісь рішення. Найяскравішим прикладом того може бути передвиборча кампанія.

Що ж з цим робити вчителю? Насамперед він сам має чітко вміти розрізняти факти, думки, відчуття і привчати до того дітей, щоб добре формулювати запитання до правильної розмови з учнями.

Тут йому може стати в нагоді така вправа-тренажер: розглянути будь-яку картинку і записати для себе три пункти : що я бачу на картинці - _____, що думаю _____, що відчуваю _____. А тоді перевірити, чи те, що я бачу, це дійсно факт, чи це те, про що я думаю чи відчуваю? І так до наступних двох пунктів. Переважно у вас буде виходити, що це, що ви бачите, не буде фактом, а буде вашою думкою чи вашим відчуттям. Але з часом ви виробите в себе навичку такого розрізнення.

Це буде дуже важливим моментом до правильної бесіди з учнями для утримування уваги всіх і до завершення розмови на рівні прийняття учнями рішень.

Цей метод розмови відповідно до рівнів сприйняття отримав назву «Метод сфокусованої бесіди –ОРП». Він може мати місце на будь-якому етапі уроку чи проекту, виховного заходу тощо. Пропонуємо вам орієнтовний перелік запитань відповідно кожному рівню та шаблон бесіди після перегляду навчального відео. (*фрагмент уроку «Піраміда» - геометрія 11 клас. Додаток 2.*)

О - 1. Що ви бачили? 2. Які слова та фрази вам запам'яталися? 3. Хто був присутній? 4. Хто сказав? 5. Які факти ми знаємо з приводу ситуації? 6. Що привернуло Вашу увагу відносно....?, ...

Р – 1. У який момент відчули себе найбільш залученими у процес? 2. Що було нудним? 3. Що було найбільш радісним? 4. Що здалося найбільш легким/складним? .....

І – 1. що важливого в тому, що ми обговорювали? 2. Що змінилося у наших поглядах? 3. Які можливості нам це відкрило? 4. Що є основною проблемою у цьому питанні? 5. Які зміни слід зробити?....

П – Як би Ви назвали наш кінцевий продукт? 2. Що це значить для нашого майбутнього? 3. Як би ми зробили знову, щоб все змінити? 4. Які наші перші кроки? 5. Як ви бачите, уявляєте свої зобов'язання?.....

Підготовка	Тема: Піраміда. (перший етап уроку).	
	<p>Раціональна мета (20% результату):</p> <p>Організувати клас до включення в роботу та визначення учнями теми уроку.</p>	<p>Емпірична (емоційна мета – 80% результату):</p> <p>Емоційно підвести учнів до вивчення теми, викликати у них «вау»-ефект, здивування, занурити їх до процесу дослідження.</p>
Хід розмови	<p>Вступ: З чим у вас асоціюється слово «піраміда»? (серед відповідей обов'язково, а можливо, відразу учні згадають про єгипетські піраміди).</p> <p>Що ви знаєте про ці піраміди?</p> <p>Давайте, переглянемо з вами відео «Таємниці єгипетських пірамід» (4,8 хв.)</p>	
	Об'єктивний рівень	<p>1. Про які факти ми довідалися під час перегляду?</p> <p>2. Що привернуло вашу увагу стосовно таємниць?</p>
	Рефлексивний рівень	<p>1. Що найбільше вас вразило чи здивувало?</p> <p>2. Що з побаченого викликало у вас захоплення?</p>
	Інтерпретаційний рівень	<p>1. Які можливості нам відкрилися?</p> <p>2. Що для нас може бути найважливішим на уроках геометрії?</p>
	Рівень прийняття рішень	<p>1. Що це може означати для нашого майбутнього?</p> <p>2. Якими б мали бути наші наступні кроки у вивченні цієї теми?</p>

Завершення: тож беремо до уваги одну з ваших пропозицій і дослідимо, в чому секрет довголіття єгипетських пірамід. Для цього кожна група створить свою «карту думок».

Ще дуже важливим навиком для вчителя і його учнів може бути те, як правильно формулювати запитання або по-іншому – як переформулювати запитання так, щоб воно із статичного стало динамічним (поштовх до дії).

Наприклад, досить часто вчитель задає учневі запитання : «Чому ти не виконав домашнє завдання?». Як ви думаєте, на наступний раз він його гарантовано виконає?

А тепер спробуємо переформулювати це запитання вчителя, але вже до себе.- «Що я маю зробити, щоб на наступний раз цей учень обов'язково виконав домашнє завдання?». Чи відчуваєте ви різницю в досягненні результату?

Тому до вашої уваги «Метод трьох П» (Постановка Правильних Питань).

Буква закону має відповідати його духу. Буквою «методу трьох П» будуть наступні принципи.

1. Всі ПП починаються зі слів «що», «як», «яким чином».
2. Всі ПП містять власне «я» та його похідні.
3. Всі ПП націлені на вчинок.

Чим може бути алгоритм дій для переформулювання статичного запитання у динамічне.

1. Включаємо в питання дієслова: робити, досягати, вибудовувати, здійснювати...
2. Не забуваймо, що запитання починаються зі слів «що», «як» і «яким чином», а не «чому», «коли» або «хто».
3. Містять займенник «я».
4. Додаємо ще кілька слів у речення: «можу» або «буду», «зараз» або «сьогодні».....
Наприклад: «Що я можу зробити зараз?», «Яким чином я зміню світ на краще сьогодні?»
5. Якщо не питати, що можна зробити або чого потрібно досягти, то ми ніколи нічого не зробимо і не доб'ємось. Чогось досягти можна тільки конкретними вчинками...

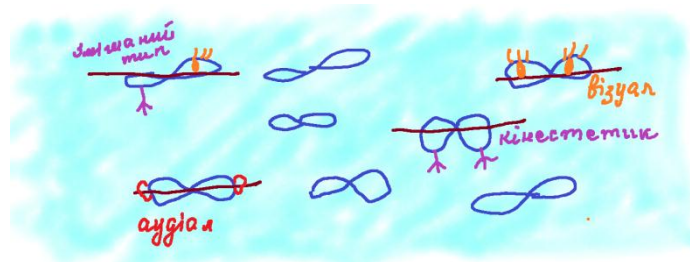
Дух методу «трьох П» (філософія методу) – це власна відповідальність. (Ніякого мислення «жертви», нарікань, відкладання на потім і звинувачень).

Отже, наводимо порядок у своїх думках; задаємо правильні запитання; і робимо.

Дитяче різноманіття.

У класі перед вчителем сидять діти приблизно одного року народження, однакового віку, але які вони всі різні – аудіали, візуали, кінестетики чи змішані типи. Як їх виявити, щоб відповідно здійснювати правильний методичний вплив? У цьому вам можуть допомогти ваші психологи. Але й самому можна це зробити, виконавши з дітьми таку, на перший погляд, примітивну вправу.

Попросіть дітей швидко намалювати на окремому листку 20 знаків безконечності. Потім вибрати одну, яка найчастіше повторюється. Посередині знаку провести горизонтальну пряму. Вона по-різному перетне знак. Якщо більша частина знаку опинилася над лінією – легко домалювати очі, то ця дитина – візуал. Якщо більша частина під лінією – легко домалювати ноги – кінестетик. Якщо лінія проходить приблизно по середині знаку: легко домалювати вуха – аудіал. Чітко виражений тип трапляється досить рідко, переважають змішані типи :обидві

половинки стосовно лінії різні. Але це вже може бути сигналом для вчителя: котрій дитині підбирати яке завдання.

В допомогу вам щодо вибору форм діяльності для учнів на уроці чи в позаурочний час можуть бути таблиці «Різні типи компетентності та їхнє застосування для розвитку і навчання учня». (Додаток 1.)

Все наше життя – гра.

Ніколи не забуваймо про світ, в якому живе дитина, навіть якщо вона вже доросла.

І знову історія про вчительку-бабусю і її онуків, які дали їй черговий урок.

Спекотне літнє надвечір'я. Бабуся забирає із дитячого садочка двох онуків. Меншого, віком трохи більше, як два роки – візочком, а старшого, п'ятирічного, пішки. Попереду 2,5 кілометри парковою дорогою. Вже на початку дороги почалися проблеми. Малий не хоче щоб його везла візочком, а старший вже не має сили йти пішки. Хоч сідай серед дороги і плач!

Раптом старшому приходить думка і він вигукує:- «Бабусю, я придумав гру! Вона називається «На старт! Увага! Руш!». Менший миттєво прийняв його пропозицію. Визначили, що бабуся біжить з візочком. Для кожного етапу почергово визначали орієнтири фінішу. І гра почалася. Всі дуже активно в неї включились і радісно побігли до визначеного фінішу, лише менший зрідка оглядався назад, чому бабуся відстає. В результаті шлях, довжиною в 2,5 кілометри, було подолано втричі швидше, ніж зазвичай. А скільки задоволення отримали малі. Лише бабуся прислухалася до себе, чи ще жива.

Ось який результат може дати гра та ще коли вона придумана самими дітьми і за їхніми правилами.

На уроці вам у пригоді будуть будь-які ігри – рольові, настільні чи симуляційні. Їх ви можете вигадувати самі, а ще краще їх можна запропонувати розробити дітям – тоді вони ще з більшим інтересом будуть їй грати.

Звичайно, для молодших школярів добре підходять рольові і настільні, а для старших – настільні (*наприклад, математичне доміно чи «економіст» тощо*) і симуляційні.

Окремо хочемо звернути вашу увагу на симуляційні ігри. Вони дають дуже глибокий навчальний ефект, особливо коли це комп'ютерні симуляції. Їх по-предметно-тематично можна пошукати в Інтернеті, попросити ваших випускників інженерів-програмістів (такі сьогодні є у кожній школі) розробити їх на ваше замовлення. А ще дати старшокласникам, які захоплюються інформатикою, розробити таку гру, як їх початковий проект. Можливостей – багато.

Власна чи правильна думка?

Ми, вчителі, маємо дуже недобру звичку – всьому давати оцінку «правильно», «неправильно». Але на цю нашу звичку дуже реагують діти і або відповідають нам те, що МИ хочемо від них почути, щоб отримати схвалене «правильно», або бояться висловлювати свою думку, щоб раптом не почути «не-правильно». В НУШ маємо забути цю звичку. І мотивувати дітей до висловлення власної думки.

Дуже доречним тут буде запропонувати вам уривок із статті Вікторії Бриндзи, соціолога та викладачки критичного мислення УКУ, «Хороша школа. Як освітнє середовище впливає на те, ким ми є».

«Одна із цікавих особливостей, на яку я звернула увагу і, яку я зараз досліджую прискіпливіше, полягає у способі формування власної думки.

Як на мене, це друга після гідності фундаментальна ознака хорошої школи.

Вчителька у підготовчому класі в Австралії розказувала мені, як проходить перше оцінювання навички читання у п'ятирічних дітей. Воно не включало швидкість читання чи правильність вимовляння, воно включало розуміння і вміння висловити власну думку.

На прикладі книжечки про дівчинку, що викладала на стіл іграшки, вчителька пояснила підхід. Кожна сторінка містить картинку і відповідний текст – дівчинка поклатла на стіл машинку, потім поклатла м'ячик, відтак поклатла на стіл ляльку. І остання сторінка : дівчинка поклатла на стіл ведмедика.

Після прочитання тексту дитина має відповісти на питання про розуміння "про що йшлося в цій книжці?" і питання про власну думку "чому, на твою думку, дівчинка виклала ведмедика останнім?"

Коли вчителька озвучила це останнє питання я підвисла – не знала, чому ж дівчинка поклала ведмедика останнім і шукала в книжці натяк на розгадку таємниці.

Я думала, невже я пропустила щось, що має вловити 5-ти річна дитина?

Але вчителька сказала, що це може бути абсолютно будь-яке пояснення, наприклад, тому що усі іграшки закінчилися, тому що дівчинка хотіла довше з ним побавитися чи навпаки образилася на нього тощо. Тут йшлося не про вгадування задуму автора, а про висловлення індивідуальної, а не "правильної", закладеної кимось іншим, думки.

У цей момент я збагнула, як рано формуються відмінності між (пост)тоталітарним і вільним світом, як глибоко сидить в мені прагнення зчитувати очікування вчителя, авторитета, керівника і як важко їх викоренити.

Ми не звикли пояснювати свою думку ані собі, ані іншим. Ми спочатку її висловлюємо, а потім підшукуємо аргументацію.

У західних суспільствах все навпаки : поки нема аргументації, думка не є сформованою. Аргументація не обов'язково має включати факти і цифри, окрім того, вона може змінитися з появою нових доказів. Це характеризує гнучкість мислення, антидогматизм і готовність не сприймати помилку як трагедію».

Про зміну ролей. Очевидним є той факт, що на уроці в НУШ відбувається перерозподіл відповідальностей: учень - відповідальний за своє навчання, а вчитель – за засвоєння учнем навчального матеріалу. Тому стає зрозумілою зміна ролей вчителя. Дуже часто вчителі не розрізняють їх. А від майстерно виконаної ролі залежить якість результату. У цій таблиці ви знайдете орієнтири для розрізнення.

Наставництво	Подивись, як я це роблю, потім зробимо це разом, а далі - роби так сам.
Менторство	Я розкажу (можливо, покажу) тобі, як треба робити, як роблять, зазвичай, інші учні. Тобі потрібно робити так само.
Консультування	Зазвичай, у таких ситуаціях поступають ось так: Ти сам вирішуй, чи тобі так підходить.
Зворотній зв'язок	Я бачила (чула, помітила)... і як ми можемо змінити ситуацію наступного разу?
Коучинг	... І який план дій?
Тренінг на робочому місці.	Давай, потренуємося це зробити так!

Альтернативні структури уроків НУШ.

«Вчителі вирішили перенести навчання до місця, де тепер мешкають діти. Тому їм доводиться винаходити нові методи навчання, які не лише застосовують технології, але й зможуть дати освіту дітям, яких постійно відволікає навколишній світ».

Як ви вже й здогадалися мова буде про **змішане навчання (змішаний урок.)**

Якщо говорити мовою математики, то

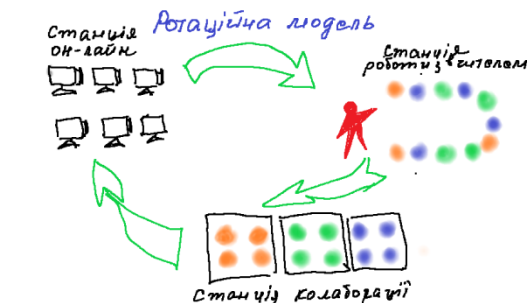
змішане навчання = оф-лайн навчання + он-лайн навчання

Тобто навчальний матеріал учень опрацьовує сам з командою за комп'ютером – он-лайн складова, а обговорення, засвоєння цього матеріалу відбувається шляхом взаємодії, кооперації учнів і вчителя – оф-лайн складова.

Існує 8 моделей змішаного навчання. Але найбільш адаптованих для школи є 4.

Модель 1. «Перевернутий клас». Учні завдання виконують вдома (он-лайн складова уроку), а в школі на уроці обговорюють з вчителем і іншими учнями незрозумілі питання і працюють над засвоєнням матеріалу.

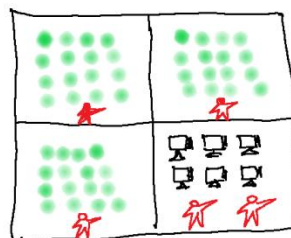
МОДЕЛЬ «Перевернутий клас»

Модель 2. Ротація за станціями. Учнів класу об'єднують, наприклад, у три групи, які по чергово проходять три станції – станція роботи з вчителем – станція он-лайн – станція кооперативного навчання з групою. Тут може мати місце і обернена модель - ротація станцій. Групи учнів залишаються на своїх місцях, а проходить ротація станцій. (конспекти таких

уроків подані у Додатку 2).

Модель «Ротація за лабораторіями»

Модель 3. Ротаційна модель з практичними роботами, або ротація за лабораторіями. Модель відрізняється від попередньої тим, що виконувати завдання можна в різних приміщеннях школи. Наприклад, комп'ютерний клас, кабінет фізики, кабінет хімії, кабінет географії.

Модель 4. Flex модель. Навчання проходить більше в онлайн режимі, учитель підтримує навчальний процес, інколи додаючи очні консультації, деякі учні, які добре засвоюють навчальний матеріал, можуть бути такими консультантами.

Звичайно, що вибір моделі – за вчителем. Але хочемо вас застерегти від того, щоб використовувана вами модель була для навчання, а не навпаки – навчання для моделі.

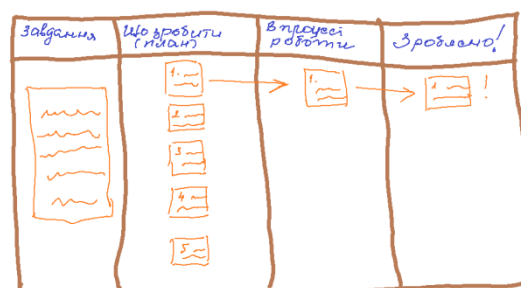
Досить цікавою є пропозиція **змішаних уроків з використанням eduScrum** – методології, в рамках якої учні розв'язують проблемні завдання, досягаючи при тому високих навчальних цілей і, розвиваючись особистісно, отримують добрі навички командної роботи і командної взаємодії. Ця методологія була адаптована для шкільного навчання як Scrum методологія планування і супроводу проектів ІТ-галузі, вона – про розвиток команд і високий результат роботи.

Найважливіше в EduScrum або філософія цієї методології – навчання (дослідження, усвідомлення, засвоєння нового): навчайся «розумніше», покращуй взаємодію з іншими, вивчай себе.

На такому уроці вчитель і учні мають свої ролі:

Команда - (самоорганізована, їй ніхто, навіть вчитель (власник продукту), не говорить, як досягати навчальні цілі.)

Власник продукту - (вчитель) - визначає, ЩО треба вивчити; моніторить і підвищує якість навчальних результатів; оцінює і приймає рішення про навчальні результати на основі «зроблено».

EduScrum-майстер - «лідер-коуч» команди, допомагає команді вибудувати роботу оптимальним чином, але він не керує командою. Учні на цей раз самі домовляються, хто з них буде виконувати цю роль.

Урок має такі артефакти:

Беклог продукту - впорядкований список завдань і форм роботи. Його надає вчитель кожній команді учнів свій.

Скрам-дошка – дошка «рухомих» стікерів, на яких записані окремо всі завдання уроку для команди. Кожна команда має свою дошку. Вона може бути зображена на папері або в цифровому варіанті у мобільному додатку Trello - (*найчастіший варіант*). Ця дошка містить щонайменше 4 колонки. В міру виконання завдання, стікер із завданням проходить від першої колонки до останньої. Саме там виконання цього завдання перевіряє вчитель і якщо завдання виконане неправильно або потребує доопрацювання, то цей стікер повертається у колонку - «в процесі роботи».

Завдання	Що потрібно зробити (план)	В процесі роботи	Зроблено

Спринт – серце eduScrum взаємопов'язаний між собою набір навчального матеріалу, який допомагає досягнути визначених навчальних цілей (обсяг теми, розділу чи, навіть, уроку).

Події (складові спринта)- може бути структурою уроку.

- Формування команди
  - Планування спринту
  - Збори «на ходу» (*на початку кожного уроку*)
1. Що я зробив з моменту попереднього уроку, щоб допомогти команді досягнути цілі цього спринту?
  2. Що я буду робити для цього на **ЦЬОМУ** уроці?
  3. Які перепони я бачу на шляху досягнення командою цілей спринту?
    - Огляд спринту (*тест, усна чи письмова робота, експеримент чи змішаний формат*)
    - Ретроспективні збори (*стосується функціонування учасників в команді і команди в цілому*)
  1. Що було доброго?
  2. Що можна було зробити краще?
  3. Чого робити більше не слід?
  4. Які дії ми перенесемо на наступний спринт?
    - Особиста рефлексія (*самоаналіз*)

І ще один тип уроків – **урок у структурі розвитку критичного мислення**. (орієнтовний конспект такого уроку – Додаток 2.)

Виховуючи критично грамотну особистість, яка буде здатна діяти у спільноті як мисляча людина, ми зробимо крок на шляху до створення демократичної держави.
(К. Мередіт, Д. Стіл.)

Цей тип уроку дуже «перегукується» з типом уроку із використанням інтерактивних технологій:

Отож розглянемо структуру уроку з використанням інтерактивних технологій:

- 1 Мотивація (5%)
- 2 Оголошення, представлення теми й очікуваних результатів (5%)
- 3 Надання необхідної інформації для розв'язання завдань (10%)
- 4 Сама інтерактивна вправа (40%)
- 5 Підбиття підсумків (презентація) (30%)
- 6 Висновки, оцінювання результатів уроку (10%).

Саме звідси плавно переходимо до моделювання уроку із розвитку критичного мислення, який має типові елементи інтерактивного уроку, але має і свої особливості.

Особливості випливають із завдань, які ми ставимо перед учнями на уроці:

- самостійно визначити проблему;

- перевірити використану інформацію;
- проаналізувати твердження, що лежить в основі інформації;
- врахувати альтернативні точки зору;
- синтезувати отримані знання;
- зробити висновок;
- прийняти самостійне рішення;
- дати власну оцінку подіям, фактам.

Особливості уроку:

1. Включає завдання, розв'язання яких потребує мислення вищого рівня;
2. Навчальний процес організований обов'язково, як дослідження учнями певної теми;
3. Результатом є вироблення власних думок і суджень, а не засвоєння фактів;
4. Постійне оцінювання результатів із використанням зворотнього зв'язку « учні – вчитель» на основі дослідницької діяльності в класі;
5. Вміння оперувати доказами та формулювати умовиводи,
6. Учні мають бути вмотивовані для обговорення проблеми і не намагатись уникнути її розв'язання;

Кожний урок повинен складатися із **трьох фаз**:

1. Фаза актуалізації.
2. Фаза побудови знань.
3. Фаза консолідації.

Кожна фаза має на меті:

Фаза актуалізації: (передбачення)

- актуалізувати в пам'яті учнів вже наявні знання;
- неформальним шляхом оцінити те, що вони вже знають;
- встановити мету навчання;
- зосередити увагу учнів на темі;
- представити контекст для того, щоб вони зрозуміли нові ідеї;

Фаза побудови знань:

- порівняти очікування учнів із тим, що вивчається;
- переглянути очікування та висловити нові;
- виявити основні моменти;
- відстежити процеси мислення (*перебіг думок учня*);
- поєднати зміст уроку із особистим досвідом учнів;
- поставити запитання до вивченого матеріалу;

Фаза консолідації:

- узагальнити основні ідеї;
- інтерпретувати визначені ідеї;
- обмінятися думками;
- апробувати ці ідеї;
- оцінити, як відбувається процес навчання;
- поставити додаткові запитання;

Схема уроку у методичній системі « критичне мислення»

I фаза. Актуалізація

1. Мотивація (5 %).
2. Оголошення, представлення теми й очікуваних результатів (5%).
3. Надання необхідної інформації для розв'язання завдань (10%).

II Фаза. Побудова знань

4. Сама інтерактивна вправа (40 %)

III Фаза. Консолідація

5. Підбиття підсумків (презентація – 30 %)
6. Висновки, оцінювання результатів уроку (10 %)

Дуже часто вчителі закінчують урок на фазі побудови знань, формулюючи додаткові запитання до уроку. Це невірно. Фаза консолідації є найважливішим етапом. Рефлексія є самоаналізом, самооцінкою учасниками педагогічного процесу своєї діяльності, взаємодії. Це

їх потреба і готовність зафіксувати зміни стану розвитку, визначити причини таких змін, дати оцінку ефективності педагогічної взаємодії, що відбулася, створених педагогічних умов для свого розвитку. Без рефлексії урок є незавершеним.

Отже, користуючись таксономією Блума, ці завдання допомагають формулювати очікувані результати згідно етапів уроку із розвитку критичного мислення.

Відповідно до очікуваних результатів вчитель повинен обрати правильні методи і знати місце застосування методу в системі педагогічної технології. Технологія критичного мислення передбачає особливі методи, відповідно до кожної фази уроку: метод «лінія цінностей», спрямоване слухання, спрямоване читання, читання тексту із маркуванням, структурований огляд, читання в парах – обговорення в парах, семантична карта, карта персонажів, припущення на основі запропонованих слів, таблиця «знаємо-хочемо дізнатися – дізналися» і багато інших.

Висновки:

1. Методи, які обирає вчитель в даній технології, забезпечують очікувані результати учнів, що визначені ще на початку уроку;
  2. Серцевину процесу навчання складає самостійна діяльність кожного учня. В результаті саме його власні зусилля залишають найглибший слід у структурі його особистості;
  3. Учень – суб'єкт процесу навчання. Вчитель також є суб'єктом. Вони рівноправні партнери на уроці;
  4. Учень дійсно реалізує себе, як суб'єкт процесу навчання:
    - володіє правом вибору і може щось вирішувати;
    - сам усвідомлює завдання;
    - самостійно шукає шляхи вирішення проблеми;
    - сам оцінює результат виконаного;
    - учень відчуває задоволення, він є почутий і він сам - реалізувався;
6. Вчитель - непомітний організатор процесу навчання.

ПЛАНУВАННЯ.

Плани – ніщо, планування – все!

Дуайт Д. Ейзенхауер

«Золоті» слова, бо чого вартий план, який не пройшов того тернистого, зваженого, виваженого, випробуваного на міцність і витривалість, болотистого, а іноді навіть кам'янистого шляху – планування.

Тому наступна наша розмова – про планування.

Звичайно, за інерцією, ми можемо вдатися до звичного нам способу, скориставшись трьома чудовими комп'ютерними клавішами, календариком та розкладом. І все – план готовий. Але це не про вчителя НУШ!!!

Перше, що мав би зробити добрий вчитель - дати собі відповідь на запитання: «Це план для дитини, чи дитина для плану?» - і зробити правильний вибір.

Якщо ваш вибір – план для дитини, то міркуємо далі – «А як то він для дитини? Для чого?»

Гарантований і життєздатний навчальний план є на першому місці вчителя, який впливає на досягнення учнів. Він базується на: а) навчанні та оцінюванні для розуміння та застосування; планування і складання навчального плану – у зворотному напрямку (від учня, тобто від результатів, які має досягти).

Що ж означає навчання для розуміння:

Набути важливі знання і вміння	→	Застосування знань у нових ситуаціях	→	Розуміння великих ідей
--------------------------------	---	--------------------------------------	---	------------------------

Що означає оцінювання для розуміння: а) визначити бажані результати; б) визначити прийнятні критерії; в) планувати навчальний досвід та інструкції.

Розглянемо орієнтовний шаблон або алгоритм навчального плану:

Крок 1. Визначені цілі (результати навчання).	Бажані результати	
	<u>Застосування</u>	
	- Учень зможе використати ці знання..... -	
	<u>Зміст</u>	
	Розуміння:	Важливі запитання:
	- - -	- - - .....
<u>Набуток</u>		
Учень знатиме:	Учень вмітиме:	
- - - ...	- - - ...	
Крок 2.	Критерії:	
Критерії оцінювання.	1. Оціночні критерії. 2. Виконання завдань. 3. Інші критерії.	
Чи всі очікувані результати відповідно оцінені?	Оціночні критерії.	
	Які критерії будуть використані для кожного оцінювання, щоб оцінити досягнення очікуваних результатів?	<u>Виконання завдань.</u> Як учні демонструватимуть їхнє розуміння через комплекс вправ?
	Незалежно від формату оцінювання, які якості є найважливішими?	<u>Інші критерії.</u> Які інші критерії ви використаєте, щоб визначити чи цілі <u>Кроку 1</u> були досягнуті?
Крок 3.	Навчальні події.	

Тепер трохи детальніше про оцінювання та розуміння.

Оцінювання :

- Це будь-яка системна база для виведення висновків щодо характеристики учня, яка базується на різних джерелах критеріїв.
- Це глобальний процес синтезу інформації щодо особистості створений для того, щоб зрозуміти і описати її краще.

Збирайте критерії із ряду: а) тести, вікторини; б) перевірка вмінь; в) питання академічного іспиту чи заліку; г) письмові заохочення; д) проекти; е) неформальні перевірки розуміння; тощо.

Розуміння це:

- Як ви це визначаєте?
- Які є індикатори розуміння?
- Які є індикатори того, що хтось може знати щось, насправді не розуміючи цього?

Схема процесу розрізнення.	
<i>Хтось, хто справді розуміє.</i>	<i>Хтось, хто знає багато, але не розуміє.</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Застосовує; - Встановлює зв'язок; - Створює; - Критикує; - Пояснює; - Інтерпретує; - Обґрунтовує; - Запитує; - Вирішує; - Навчає. 	<ul style="list-style-type: none"> - Запам'ятовує; - Відтворює; - Називає; - Переказує; - Стверджує; - Доповнює.

Тепер - про глибокі знання. Опираючись на те, ви зможете правильно формулювати цілі уроку (результати навчання) і відповідно підбирати види діяльності, щоб вони сприяли досягненню цілей.

Рівень 1.

Містить в собі відтворення базових знань або прості вміння, дії. Цей рівень вимагає від учня тільки продемонструвати відповідь, яка запам'яталась, використати відому формулу, діяти за схемою або крок за кроком (за алгоритмом). Читання першого рівня вимагає тільки поверхневого розуміння тексту.

Рівень 2.

Включає залучення деяких розумових процесів, вищих, ніж відтворення. Учень повинен приймати певні рішення, ставити запитання та виконувати завдання. Відповідь, зазвичай, вимагає більше, ніж одне речення. Читання другого рівня вимагає базового розуміння та обробки тексту.

Рівень 3.

Вимагає планування, стратегії мислення, використання критеріїв. Рівень є комплексний і складний. Він вимагає пояснень і обґрунтувань. Читання третього рівня вимагає синтезу та критичного аналізу.

Розуміння на вищому рівні вимагає активного розуміння сенсу (змісту) учнями. По чому вчитель може зрозуміти, що учень розуміє на вищому рівні? Орієнтирами для цього є: концептуалізація, порівняння, створення нотаток та підсумки, читання для розуміння, передбачення і гіпотези, візуалізація і графічна презентація, перспективний прийом і емпатія.

Для досягнення цілі (результату навчання) можете скористатись такими порадами:

1. Виберіть теми, які варті глибокого вивчення.
2. Виберіть ті, які містять критичні поняття.
3. Підштовхуйте учнів шукати власні приклади: підтримуйте подальші пошуки; вимагайте пояснень, причини; забезпечте критерії оцінювання; використовуйте завдання, де учень приймає певну роль на себе і діє згідно неї.

Знову вам у допомогу шаблон – мета навчання і навчальні ролі учня.

Три взаємопов'язані навчальні цілі (результати навчання)	<i>Набутки</i>	<i>Створення змісту (сенсу)</i>	<i>Застосування</i>
	Ціль – допомогти учням досягти базових вмінь та	Ціль – допомогти учням мислити конструктивно щодо	Ціль – підтримувати вміння учня застосовувати

	отримати базову інформацію.	важливих ідей і процесів.	вивчене у нових ситуаціях.
Навчальні ролі.	<i>Прямі інструкції.</i>	<i>Фасилітаторство .</i>	<i>Коучинг.</i>
	<ul style="list-style-type: none"> -діагностичне оцінювання; -лекції; -прогресивна організація; -графічна організація; -опитування; -моделювання; -керована практика; -зворотній зв'язок; -корекція; -диференціація. 	<ul style="list-style-type: none"> -діагностичне оцінювання; -використання аналогій; -графічна організація; -опитування; -дослідження; -досягнення концепції; -дослідницький підхід; -проблемний метод; -взасмонавчання; -формувальне оцінювання; -зворотній зв'язок; -корекція; -переосмислення; -рефлексія; -диференціація. 	<ul style="list-style-type: none"> -Безперервне оцінювання; -забезпечення конкретного зворотного зв'язку у контексті; -конференція; -самооцінювання і рефлексія.

Пам'ятайте, що поверхнєве навчання – недовготривале, а глибоке навчання – довготривале!

Глибоке навчання базується на довгострокових цілях (результатах навчання). Довгострокові цілі навчального плану включають академічний стандарт і ключові компетентності та досягаються за допомогою вмінь 21 століття (*критичне мислення, креативність, співпраця, громадянство*).

Якщо ви зрозуміли, що ваш навчальний план – для дитини, то ви маєте його розробити САМОСТІЙНО – на забезпечення державного стандарту для ВАШИХ учнів, а не для середньостатистичного учня України.

Ваш навчальний план - це навчальна програма з предмету + КТП (поурочно розписана конкретизована навчальна програма).

І найголовніше : чіткий і узгоджений навчальний план потребує розробки – «догори дригом», а не так, як ми звикли. За таким принципом розробляються високо результативні проекти.

Що для нас має означати «догори дригом» - від учня, тобто починаємо планування від результатів навчання (або цілей).

Ми всі вже обрали авторські модельні навчальні програми. На основі неї плануємо свою, але конкретизуємо її, визначивши кількість годин на цілу тему, на підтему чи навіть поурочно (*вчитель сам проявляє творчість, важливо, щоб ця навчальна програма була йому зручна у користуванні*).

Плануємо навчальну програму за таким принципом - результати навчання (*вибираємо із державного стандарту*) – зміст теми – орієнтовні види діяльності. Скажете, що це все є у модельній програмі. - Так, звичайно. І ви тим можете скористатися. Але, якщо ви взяли розробляти її САМІ, то бажано, щоб ви звернулись до стандарту і пересвідчились, чи все добре, чи може ви ще щось помітили, що треба додати, забрати чи замінити. Заодно узгодити ще й орієнтири оцінювання цих результатів. Наступним вашим кроком буде ваше календарно-тематичне планування – дуже деталізована і конкретизована ваша навчальна програма (КТП), вона може бути і вашим поурочним планом. Таке КТП зекономить ваш час на підготовку до уроків, бо вам тільки буде потрібно підібрати дидактичне забезпечення уроку, а не сидіти і писати конспекти.

КТП теж починаємо з результатів навчання (їх можна брати повністю з навчальної програми, але ви на конкретному вашому уроці можете подрібнити, конкретизувати, додати свої, які на даний момент були б досяжні дітьми такого рівня підготовки, які є у вашому класі. Далі у графі оцінювання визначити критерії, по яких ви зможете визначити, наскільки ці результати на цьому конкретному уроці можуть бути досягнуті. Наступна графа – види діяльності, за допомогою яких можна досягти визначених вами результатів навчання (*їх ви можете вибрати з орієнтовного переліку Програми чи визначити свої*). А далі – ваша творчість... (*У додатку 4 поміщені зразки навчальних програм і КТП, які напрацювали вчителі-тренери «Освітнього Евересту» Козівського ОЗЗСО-лицею. А в Додатку 5 – матеріали, які вам допомогатимуть формувати цілі уроку відповідно таксономії Блума. Ще вам рекомендуємо прочитати статтю на сайті НУШ Оксани Пасічник «Зворотний дизайн», де вона дуже цікаво описує підходи до планування*).

ОЦІНЮВАННЯ.

Із найбільш диких лошат виходять найкращі коні, аби тільки їх як слід виховати й виїздити.
(Плутарх)

Як цінності оцінювання проявляються в нашій традиційній школі? У нашому вердикті - «правильно» - «неправильно», як вже було зазначено вище, - правильна думка, а не власна думка! А що означає «правильно»? – те, що хоче або має почути вчитель. Все починається з того, що вчитель бере урок і пристосовує дітей до цього уроку – оголошує тему і тоді задає питання стосовно неї до дітей. А має бути навпаки, тема має природньо йти від дітей, бо інакше ми схиляємо дітей до того, що хоче почути вчитель, а не власна думка учня - тоді сенсу набуває «правильно» чи «неправильно». Діти чітко орієнтуються на вчителя, як джерело правильності. І тоді у класі піднімає руку той, хто знає, що його думка буде правильною для вчителя, а вчитель хоче продемонструвати те, що діти знають, а не їх власну думку. Або інший приклад : вчитель на класній дошці почепив гасло уроку «Не помиляється той, хто не робить», а потім при оцінюванні виставляє бали і каже про наявність тих чи інших помилок (*тут не має місця бальне оцінювання*). Тоді гасло – звичайна декларація і спотворення цінностей.

Все це свідчить про те, що наша традиційна школа вчить правильно думати, правильної позиції, вивчення і запам'ятовування фактів, а не розвиток мислення. У такій школі оцінюють дитину, а не що вона робить! І все це – не про НУШ!

В НУШ ми маємо дати дітям ЗМОГУ продемонструвати своє індивідуальне мислення, індивідуальне сприйняття, індивідуальний підхід. Тому цінності, інструменти, методи, підходи оцінювання мають бути зовсім інші. Оцінюватись має не дитина, а те, що вона робить, її індивідуальний поступ! - І це точно не про бальне оцінювання.

Що ж тоді оцінюємо: втілення стандарту, компетенції, потенціал, долання складнощів, рух від власної точки «А». І, найважливіше, – оцінка – важливий сигнал про те, що винагороджується!

Згадайте вищеназвану історію про Северинка і його бабусю-вчительку. Якби бабуся потягла його тою протореною стежкою за шлейки до його цілі – «їжачка» (*типовий приклад нашої школи - щоб все встигнути на уроці- вчитель тягне за шлейки, як бабуся, своїх учнів до визначених ним цілей уроку*), то що? чи кого? і як? у тому випадку треба було б оцінити? А скільки можливостей оцінювання у випадку, коли Северинко у свій спосіб добрався до «їжачка» сам!!!.

Іншими будуть і інструменти оцінювання.

- не пропонувати правильне рішення ні вербально, ні невербально (*знову – до історії про Северинка – дозвольте дитині самостійно прийняти рішення і досягати своїх цілей*).

- допомогти учням і батькам побачити можливі наслідки, перспективу.

- дозволяти помилятися і відповідно оцінювати (*оцінювати спроможність дитини «пройти» через помилку*).

- бути прикладом, демонструючи міркування та чесність, визнаючи помилки, дякуючи за допомогу.

- тверді правила, чіткі і зрозумілі для всіх критерії, людське ставлення.

- розуміти подвійне навантаження.

- створювати середовища безпеки (*де дитина не боїться висловити свою думку і не має страху перед помилкою*).

- не порівнювати учнів між собою.

- оцінювати поведінку, те, що вона робить, слова, але не дитину.

- допускати довіру і вірити в добру природу людини.

Для вчителя дуже важливо при оцінюванні пам'ятати потребу цифрового покоління – для таких дітей важливий не результат, а успіх. Результат ми оцінюємо бально, а успіх – вербально, тож очевидно, яке оцінювання має переважати. Ми звикли тільки до бального оцінювання, бо в наших головах і головах батьків «завис» результат, бо ми – з іншого покоління та й ще радянського! Ми ще слабо знаємо, як правильно оцінювати вербально, то мусимо того самі вчитися разом з учнями.

Цього року закінчився перший цикл НУШ. Наші четвертокласники переходять у базову школу, яка вступає у шлях НУШ.

Кого зустрінуть учителі в особі учня? Це буде різнобічно розвинена особистість відповідно до її вікових та індивідуальних психофізичних особливостей із сформованими загальнокультурними і морально-етичними цінностями, ключовими і предметними компетентностями, необхідними життєвими і соціальними навичками, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі та життя у демократичному суспільстві. Це дитина, яка впродовж 4 - ох років експериментувала, досліджувала, знає і вмє співпрацювати з іншими задля досягнення певної мети. Це дитина, яка не боїться помилятися, яка в особі вчителя бачить не того, хто навчає, а найперше того, хто підтримає, допоможе, пояснить, того, хто радіє разом за найменший успіх.

Як важливо підтримати цю дитину і надалі, допомогти, підказати, ще раз пояснити, і лише тоді оцінити.

В сучасній школі змінюється мета оцінювання. Вона перестає бути інструментом оцінювання успішності учнів. А стає засобом навчання як для учня, так і для вчителя. Стандартні тести (контрольні роботи), які здебільшого зорієнтовані на тому, чого не знають (не вмють учні) – це минуле. Важливим стає, що знають і вмють робити учні.

Формувальне оцінювання - це оцінювання під час навчання і “для навчання”.

“Формувальне”тому, що на відміну від підсумкового, має на меті формування (або форматування) навчального процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень. .

Водночас, значення слова “оцінювання” не обмежується виставленням оцінки. Це послідовна змістовна взаємодія між учнем, учителем і батьками щодо навчальних досягнень учня на підставі всім зрозумілих цілей і критеріїв.

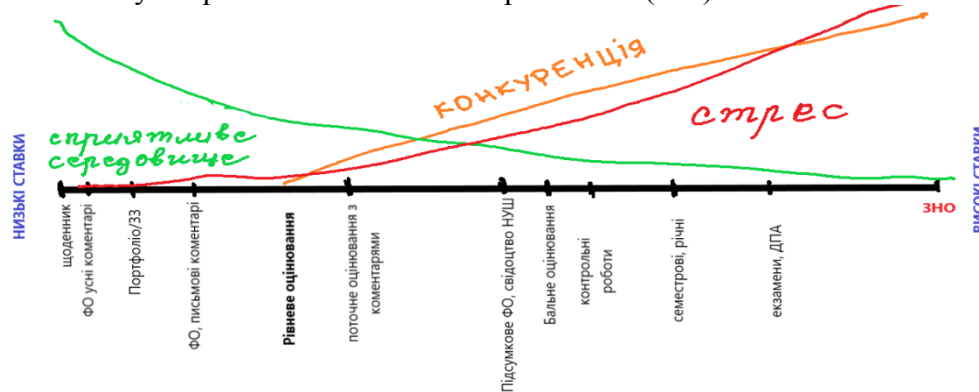
Формувальне оцінювання дає змогу досягти кількох цілей:

- вибудувувати індивідуальну траєкторію розвитку учня;
- оцінити або визначити досягнення дітей на кожному етапі освітнього процесу;
- вчасно виявляти проблеми і запобігати їх нашаруванню;
- мотивувати учнів до прагнення здобути максимально можливі результати;

Формувальне оцінювання як “оцінювання для навчання” складається з певних елементів, серед яких насамперед:

- вироблення зрозумілих учням цілей на певний період навчання;
- надання й отримання учнями конструктивного зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей;
- коригування вчителем навчального процесу відповідно до результатів і навчального поступу учнів.

На малюнку зображено зв'язок між вербальним (ФО) і бальним.

Чим є формувальне оцінювання та чим воно не є:

- Це не оцінка, а механізм формування навчального процесу;
- Це інструмент підтримки, а не контролю;
- Відбувається під час навчання і є його частиною;
- Оцінює процес навчання;
- Завжди є позитивним;
- Індивідуальне;
- Забезпечує зворотній зв'язок, який допомагає зрозуміти наступні кроки в навчанні;
- Усвідомлення самим учнем дистанції між тим, чого він хоче досягти, і тим, де він знаходиться в даний момент;
- Планування того, що учень повинен зробити, щоб цю дистанцію скоротити;
- Зміцнює впевненість у тому, що можна поліпшити результат.

Формувальне оцінювання в школі навчає змагатися учням із самим собою, намагаючись стати сьогодні кращим, ніж учора.

З чого почати? (для керівника закладу)

- Складіть свій власний шкільний план оцінювання із залученням усіх учителів школи
- Добре продумайте, які основні цінності стоять за оцінюванням
- Упевніться, що учителі працюють згідно інструкцій щодо оцінювання, якщо ні, то дійте негайно
- Заохочуйте вчителів використовувати універсальні методи оцінювання – захищайте своїх учителів, коли батьки хочуть бачити лише цифри (оцінки) за контрольні

Продовжуйте відкритий діалог про культуру оцінювання – розвивайте компетентність учителів, пропонуйте підвищення кваліфікації.

Формувальне оцінювання базується на методі «Канакки»

Головна **мета** формувального оцінювання – корегування діяльності учителя та учня для покращення результатів навчання.

Стратегії формувального оцінювання (за проф. Ділан Вільям):

- З'ясування та розуміння очікуваних результатів та критеріїв успіху;
- Відслідковування прогресу в навчанні учнів;
- Посилення відповідальності за власне навчання;
- Активізація учнів як навчального ресурсу один для одного;
- Надання зворотного зв'язку.

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ.

- Як прекрасно однаково грають твої випускники!
- Ні, вони грають зовсім по-різному.

Один грає так, ніби говорить: «Послухайте, як я чудово граю!»

А другий : «Послухайте, яка чудова мелодія!»

(фрагмент діалогу двох професорів консерваторії у фільмі «Ти любиш».)

ДЛЯ УЧИТЕЛЯ.

Шановні колеги, подумайте про себе, як про вчителя. Наскільки уявлення про те, що ви несете відповідальність за засвоєння матеріалу вашими учнями віддзеркалює ставлення вашого серця? Припустіть, що одним помахом чарівної палички вам можна передати найвищий ступінь такого ставлення. Як би описали ваші учні різницю між «вами старим» і «вами новим», наприклад, через тиждень? Котрим із «вас» ви б хотіли залишитись, і чому?

«Мудрий учитель не той, хто просто передає знання своїм учням, а той, хто пробуджує в них інтерес і бажання шукати знання самостійно. Він запалює вогнище, а не тільки підкидає дрова».

Учитель несе відповідальність за те, щоб пробудити інтерес, перш, ніж приступити до подачі нового матеріалу. Це таємниця відома всім видатним учителям. Вони цілеспрямовано шукають способи підбадьорити і мотивувати своїх учнів до навчання.

Методів чи інструментів для цього зараз не бракує, серед них ви завжди зможете знайти «свої». Але й якщо не знайдете – не страшно, тоді просто заходьте у клас, і розмовляйте, мотивуйте дітей до розмови між собою і з вами – так ви відчуєте як «звучить» кожна дитина і зрозумієте яку нотку, для кого і коли треба подати вам. Будьте тим диригентом-віртуозом, щоб перехожі послушали і сказали – «Яка чудова мелодія»!!!

ДЛЯ ДИРЕКТОРА ШКОЛИ.

Колего, пам'ятай, що найбільшою цінністю школи є дитина, а найбільшою цінністю в школі для дитини є повага до неї. Подумай, що для тебе це може означати?...

Ти є тою головною людиною в школі, яка задає ціннісні рамки. Подумай, а яка рамка твоя?

У твоїх руках – якою буде школа! Тобі є над чим подумати, а як подумаєш – починай діяти - негайно тут і зараз. Більше такого шансу в тебе не буде!

Різні типи компетентності та їхнє застосування для розвитку і навчання учня

(«Революція в навчанні», за результатами досліджень Говарда Гарднера, Дейвіда Торнберга, Томаса Армстронга, Дейвіла Лейзіера, Лінди Кемпбелл, Брюса Кемпбелла, Ді Дікісона та Джанетт Вос.)

Мовний тип

<i>Імовірні риси:</i>	<i>Як використовувати під час навчання:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Чутливий до взірців • Організований • Систематичний • Схильний до розмірковувань • Любить слухати • Любить читати • Любить писати • Не має проблем із правописом • Любить мовні ігри • Добре запам'ятовує подробиці • Може бути добрим публічним речником, переконливий у дискусіях, однак деякі особи цієї групи віддають перевагу письмовій формі викладу. 	<ul style="list-style-type: none"> • Розповідати історії • Грати в ігри на розвиток пам'яті, наприклад, у «назви міст» • Читати оповідання й анекдоти • Писати нариси • Читати статті в періодиці • Брати інтерв'ю • Складати загадки, правописні ігри • Поєднувати читання й письмо з іншими галузями • Писати до класної газети й редагувати її • Брати участь у дебатах • Дискутувати • Користуватись комп'ютерним редактором як можливістю пізнати інформаційні технології

Логіко-математичний тип.

<i>Імовірні риси:</i>	<i>Як використовувати під час навчання:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Мислить абстрактно • Точно висловлюється • Любить рахувати • Любить бути організованим • Застосовує логічні мисленнєві структури • Любить працювати з комп'ютером • Любить розв'язувати завдання • Любить експериментувати, опираючись на логіку • Любить чіткі нотатки 	<ul style="list-style-type: none"> • Стимулювати розв'язування завдань • Грати в ігри, що потребують математичних розрахунків • Аналізувати й інтерпретувати дані • Розмірковувати • Стимулювати розвиток своїх сильних сил • Збагачувати практичний досвід • Прогнозувати • Залучати математику й організованість до інших предметів • Знаходити час на все • Завдання виконувати послідовно, крок за кроком • Мислити дедуктивно • Застосовувати комп'ютер до розрахунків, створювати спеціальні розрахункові документи. •

Візуально-просторовий тип

<i>Імовірні риси:</i>	<i>Як використати під час навчання:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Мислить образами • Творить в уяві розмаїті взірці реальності • Уживає метафорику • Має відчуття цілості • Любить мистецтво – рисунок, живопис, різьблення • Без труднощів відчитує карти, графіки й діаграми • Запам'ятовує інформацію образами • Має добре відчуття кольору • Під час творення образу якоїсь речі користується всіма відчуттями 	<ul style="list-style-type: none"> • Під час навчання застосовувати ілюстрації • Машинально малювати під час будь-якої справи • Малювати графіки і карти • Поєднувати мистецтво з іншими предметами • Користуватися асоціативними схемами • Зорово уявляти завдання • Дивитись відеофільми й творити власні • Чіпляти на стінах наочні засоби, наприклад, таблиці, схожі на ті, що поміщені в книжці. • Послуговуватись мімікою • Змінювати позицію в просторі, щоб шукати нові перспективи • Представляти плани і завдання за допомогою діаграм • Групувати елементи • Підкреслювати кольоровими олівцями

Музичний тип

<i>Імовірні риси:</i>	<i>Як використати під час навчання</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Відчуває ритм, тональності й звукові гами • Чутливий до емоційного навантаження музики • Відчуває складні музичні структури 	<ul style="list-style-type: none"> • Грати на музичних інструментах • Учатися за допомогою пісень • Учатися за допомогою «активних» і «пасивних» концертів • Учатися у супроводі барокової музики • Працювати з музикою • Записатись на хор • Поєднувати музику з іншими предметами • Змінювати настрій за допомогою музики • Послуговуватися музикою, щоб розслабитися • Уявляти чи малювати власні зорові образи, слухаючи музику • Вчатися за допомогою репу, віршів, хорового читання • Компонувати музику за допомогою комп'ютера

Кінестетичний (моторний) тип

<i>Імовірні риси:</i>	<i>Як використати під час навчання:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Винятково володіє власним тілом • Уміє оперувати предметами • Уміє розкласти дію в часі • Його реакції автоматичні • Реакції відповідають подразникові • Найкраще вчиться у русі • Любить брати участь у спортивних заходах • Любить сприймати на дотик • Має здібності до майстрування • Любить діяти • Любить навчальні пристрої, якими можна оперувати • Вчиться через діяльність • Пам'ятає радше те, що виконував, а не те, про що говорили чи що показували • Чутливий до оточення • Слухаючи, бавиться різними предметами • Крутиться, якщо замало перерв • Технічно обдарований, любить ручну працю 	<ul style="list-style-type: none"> • Виконувати фізичні вправи, упродовж фізичних занять подумки намагатися уявити себе предметом, про який треба щось вивчити • Застосовувати танець до навчання • Використовувати рухи в навчанні • Грати в те, про що вчиться • У точних науках використовувати додаткові пристрої • Дбати про те, щоб змінювати свої стани й мати багато перерв • Уводити рух до всіх предметів, які вивчає • Повторювати подумки матеріал, коли плаваєте чи бігаєте • Послуговуватися пристроями, моделями, кубиками Лего • Для концентрування користуватися методами карате • Ходити на прогулянки • Брати участь в командних іграх • Грати сценки та різні ролі • «Лускати» пальцями, плескати в долоні, скакати, тупотіти ногами, спинатися догори

Міжособистісний (соціальний) тип

<i>Імовірні риси:</i>	<i>Як використати під час навчання:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Добрий посередник у переговорах • Легко зав'язує контакти з іншими людьми • Уміє вгадувати наміри осіб • Любить перебувати посеред людей • Має багато друзів • Уміє порозумітися з людьми, часом ними маніпулює • Любить колективні заняття • Під час дискусій обирає роль посередника • Охоче співпрацює • Без труднощів тлумачить сенс товариських зустрічей 	<ul style="list-style-type: none"> • Вчитися разом з іншими • Робити багато перерв, які дозволять нав'язувати контакти на особистому рівні • Учитись у парі з іншим учнем, аби могли ділитися знаннями • Часто контактувати і спілкуватися з іншими • Вести приватні розмови з друзями • Організовувати вечірки і святкувати те, чого навчився • Замінити навчання на гру • Уводити міжлюдські стосунки у навчання всіх предметів • Використовувати гру «Знайди когось, хто б...» • Працювати у групі • Учитися, допомагаючи іншим • Опікуватися іншими

Внутріособистісний (інтраперсональний, чи інтуїтивний тип)

<i>Імовірні риси:</i>	<i>Як використати під час навчання:</i>

<ul style="list-style-type: none"> • Знає власну сутність • Керується власною системою вартостей • Повністю усвідомлює свої почуття • Високо цінує власну життєву мету • Має добре розвинену самосвідомість • У нього розвинута інтуїція • Здатний до самомотивації • Цілком свідомий власних сильних рис і слабкостей • Потайливий • Прагне вирізнитися з-посеред більшості 	<ul style="list-style-type: none"> • Розмовляти зі своїм серцем • Займатися тими видами діяльності, які стимулюють особистий розвиток, щоб зламати ті бар'єри, які блокують навчання • Докладно запитувати про визначену діяльність • Думати про своє мислення • Залишити трохи часу на розмірковування • Вести самостійні дослідження • Слухати голос власної інтуїції • Дискутувати про свої враження та пов'язані з ними почуття, розмірковувати про них та описувати їх • Дозволити собі бути не таким, як інші • Писати книжки і щоденники про власне життя • Контролювати власне навчання • Учатися самостверджуватися • Вчитися допитливості
--	--

Додаток 2.

Конспект уроку з геометрії в 11 класі. Змішаний урок – ротація станцій. Вчитель, Оксана Клепуц.

Тема уроку «Піраміда».

Станція роботи з вчителем. (фронтальна бесіда 4 хв.)

1. Які асоціації у вас викликає слово «Піраміда»?
2. Скільки часу існують єгипетські піраміди?
3. В чому, на вашу думку, криється таємниця такого довголіття?

Перегляд і обговорення відеофільму «Таємниці єгипетських пірамід»?

Підготовка	Тема: Піраміда. (перший етап уроку).	
	<i>Раціональна мета (20% результату):</i> Організувати клас до включення в роботу та визначення учнями теми уроку.	<i>Емпірична (емоційна мета – 80% результату):</i> Викликати в учнів «вау»-ефект здивування, занурити їх до процесу дослідження.
Хід розмови	Вступ: З чим у вас асоціюється слово «піраміда»? (серед відповідей обов'язково, а можливо, в першу чергу учні згадають про єгипетські піраміди). Що ви знаєте про ці піраміди? Нумо, переглянемо з вами відео «Таємниці єгипетських пірамід» (4,8 хв.)	
	Об'єктивний рівень	1. Про які факти ми довідалися під час перегляду?

		2. Що привернуло вашу увагу стосовно таємниць?
Рефлексивний рівень		1. Що найбільше вас вразило чи здивувало? 2. Що з побаченого викликало у вас захоплення?
Інтерпретаційний рівень		1. Які можливості нам відкрилися? 2. Що для нас може бути найважливішим на уроках геометрії?
Рівень прийняття рішень		1. Що це може означати для нашого майбутнього? 2. Якими б мали бути наші наступні кроки у вивченні цієї теми?
Завершення: тож беремо до уваги одну з ваших пропозицій і дослідимо в чому секрет довголіття єгипетських пірамід. Для цього кожна група створить свою «карту думок».		

Станція «Робота в групах». (5 хв)

Прочитати текст. Сформулювати сім відкритих запитань до змісту прочитаного. Записати ці запитання в зошит.

Група 1.

Матеріали, які використовували при будівництві пірамід

Блоки з базальту, граніту і вапняку, добували в каменоломнях .

Іноді ж кам'яні блоки вирубували прямо зі скелі долотами. Тут же, в каменоломнях, майстри каменотеси обтесували кам'яні блоки кувалдами з твердого каменю (диорита або кварциту). Інструментами з міді і дерева надавали їм форму куба або паралелепіпеда настільки майстерно, що їх майже в готовому вигляді доставляли до місця будівництва пірамід.

Базальт – дуже тверда кристалічна порода, темного, майже чорного кольору, що утворюється в результаті застигання магми. У його складі міститься до 50% кварцу і інших кремнеземів. Базальтові блоки використовували для укладання в цоколь пірамід – вони були їх фундаментом і опорою, становили хіба що «скелет» пірамід. Добували базальт з кар'єру біля оази Фаюм.

Граніт – тверда гірська порода, споріднена базальту, але в ньому містяться кварци і інші кремнеземи в набагато більшій кількості – до 75%. Однак, він дуже добре обробляється і полірується, в результаті чого на його поверхні виходять візерунки різних красивих відтінків. Піраміди облицьовували відшліфованими, відполірованими гранітними плитами, які, по-перше – випромінювали своєрідну красу, по-друге – захищали від руйнування вапнякових блоків, що утворюють оболонку пірамід. Блоки з червоного (рожевого) граніту добували в далеких каменоломнях Асуана.

Вапняк – це третій основний матеріал, який використовували при будівництві пірамід. Вапнякові блоки – це «м'які тканини» пірамід. За хімічним складом вапняк – зовсім інша порода, ніж базальт і граніт. Утворився він в морській воді, шляхом пресування скам'янілих раковин молюсків і кременілих органічних і вапняних залишків морських рослин. А також і хімічним шляхом. Основною складовою частиною

вапняку є мінерал – кальцит, з малими домішками кремнезему. Це досить міцний матеріал, широко поширений в земній корі, але розчинний у воді. І тим не менше, зовнішня оболонка пірамід викладена з його гладко відшліфованих блоків. Блоки білого, дрібнозернистого вапняку, привозили з каменоломень Тура і Муссара, розташованих на правому березі Нілу. Більші вапнякові блоки добували з пагорбів Гізі.

Мармур – це той же вапняк, у якого при великому тиску і високій температурі, відбувається перекристалізація і він перетворюється в щільний, красивий мармур. Мармурові плити – гарний матеріал для облицювання як зовнішніх, так і внутрішніх частин будівель. У пірамідах Гізі вони використовувалися в невеликих кількостях. Мармурові плити добували в ближніх каменоломнях в Туре і Муккатане.

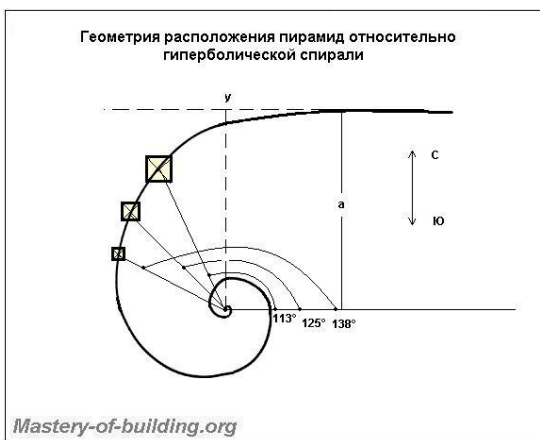
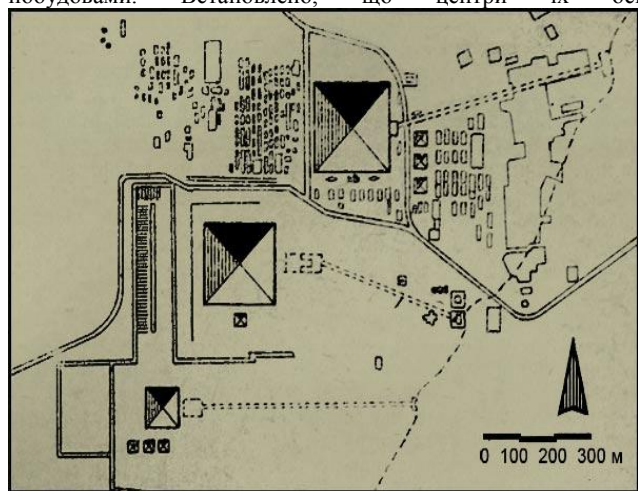
Пісок – в ньому міститься велика кількість кварцу та інших кремнеземів. Їм заповнені ніші в пірамідах. Вважається, що він здатний, як своєрідні амортизаційні «подушки», погашати або перерозподіляти всередині пірамід механічні навантаження, а також є як би сполучною ланкою між «м'якими тканинами» і «скелетом» пірамід.

Група 2.

Особливості розташування пірамід

Вчені-єгиптологи, вивчаючи розташування пірамід, встановили, що піраміди в Гізі по-перше, точно зорієнтовані по сторонах світу. Наприклад, від сучасної астрономічної півночі найбільше відхилення піраміди Хеопса всього лише менше 0,1 градуса. А це свідчить про знання древніх єгипетських вчених астрономії та геометрії.

По-друге, діагональ основи піраміди Хеопса з Північного Сходу на Південний захід збігається точно з продовженням діагоналі піраміди Хефрена. І ці дві піраміди утворюють як би єдиний комплекс. А піраміда Мікеріна ніби стоїть осторонь. Однак, це не так. При більш детальному дослідженні розташування цих пірамід, їх єдність було доведено геометричними побудовами. Встановлено, що центри їх основ розташовані на дузі гіперболічної спіралі.

Центр цієї спіралі розташований десь в долині Нілу, до Південно-сходу від центра основи піраміди Хефрена на 2080 м або до Південно-сходу від центра підстави піраміди Мікеріна на 1910 м. Припускають, що тут знаходиться якась енергетична зона, характер розподілу енергії якої в просторі можна зобразити саме гіперболічної спіраллю. При цьому слід звернути увагу на кути, які утворені лініями, що з'єднують центри основ пірамід з центром спіралі.

Кут між напрямками на піраміду Хеопса і Мікеріна дорівнює 25 градусів (138-113 градусів). Кут, що з'єднує центр основи піраміди Хефрена з центром спіралі, приблизно дорівнює половині суми цих кутів: $(138 + 113) / 2 = 125$ градусів. Звідси випливає висновок: піраміди Хеопса, Хефрена і Мікеріна розташовані на одному витку спіралі і на одному рівні енергетичної зони.

Єгипетські піраміди-гробниці фараонів розташовані серед пісків мертвої [Лівійської пустелі](#).

Як і більшість Сахари, це пустеля складається в основному [піску](#) і [гамад](#).

Лівійська пустеля займає великий прогин в стародавній [Африканській платформі](#), заповнений потужною товщею морських і континентальних відкладень. На півночі низинної частини галечно-щербниста пустеля чергується з смугами пасмових пісків довжиною до 650 км. У центральних і південних частинах піщана пустеля з дюнами висотою до 300 м.

Група 3.

Технологія будівництва пірамід

Геродот описав і технологію будівництва піраміди Хеопса, яка повністю підтверджується багаторічними дослідженнями. Аналогічно зводилися і піраміди Хефрена і Мікеріна. Спочатку майданчик для майбутньої піраміди очищали від каменів і наносного піску до ґрунтового шару, використовуючи дерев'яні та кам'яні мотики.

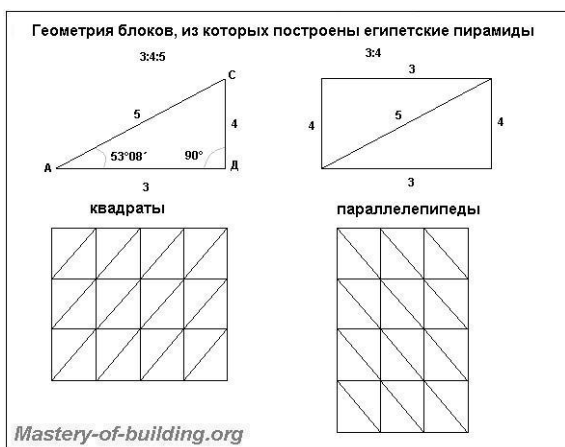
Ними зпучували злежаний шар ґрунту, щєбінь і пісок виносили плетеними кошиками.

На вирівняну поверхню укладали прямокутні базальтові блоки. Це був фундамент для укладання першого ряду вапнякових блоків. Потім закріплювали великі кутові блоки для формування квадратних кутів необхідних для укладання в подальшому, облицювальних плит.

Блоки, які укладали за допомогою дерев'яних важелів, були настільки майстерно оброблені каменотесами, що навіть тонке лезо ножа або шпилька, не могли пройти між ними (зазор був всього 0,5 мм). При цьому, будівельники не використовували ніяких зв'язуючих розчинів.

Складена вона з 2,300,000 кубічних блоків вапняку. Кожен блок важить 2,5 т, найважчий – 15 т (за деякими відомостями – до 40 т). Загальна вага піраміди – 6,5-7 млн. т. На місці блоки утримуються силою власної ваги.

В основі цих побудов єгиптяни використовували «своєрідний стандарт Стародавнього Єгипту» – прямокутний трикутник зі сторонами 3-4-5, а кут між катетом АТ і гіпотенузою АС – 53 градуси 08 хвилин.

Ці три числа відповідали трьом Богам, яким поклонялися єгиптяни: Гор (3), Осіріс (4), Ісіда (5). А сума цих чисел – 12 – найважливіше число в усі часи і для всіх народів. Тобто, єгипетський прямокутний трикутник був священним, і все що було пов'язано з ним також ставало священним.

Прямокутний трикутник Єгиптяни використовували і для побудови складних фігур. Два таких трикутника, складені гіпотенузами, утворюють прямокутники зі сторонами 3: 4. Якщо ж 12 таких прямокутників розташувати в три горизонтальних ряди по чотири в кожному – вийде квадрат.

Такий квадрат має співвідношення сторін 1: 1. А ці числа стоять першими в «золотому ряду» (1: 1: 2: 3: 5: 8: 13: 21 і так далі), тобто, квадрат відповідає гармонійним пропорціям «золотого перетину».

Саме форму квадрата представляла собою ділянку землі, відновлена після розливу Нілу землемірами, для єгиптянина-землевласника. Як відомо, піраміди Хеопса, Хефрена і Мікеріна складені з кам'яних блоків у формі кубів або паралелепіпедів. А куб має межі, рівні одна одній – квадрати. Куб можна скласти і з паралелепіпедів, якщо їх розташувати в певній послідовності. Так, якщо 12 паралелепіпедів розташувати в 4 горизонтальні ряди по три в кожному – отримаємо квадрат.

Таким чином, в кам'яних блоках пірамід був присутній єгипетський прямокутний трикутник зі священними сторонами 3,4,5 – значить, і піраміди ставали священними.

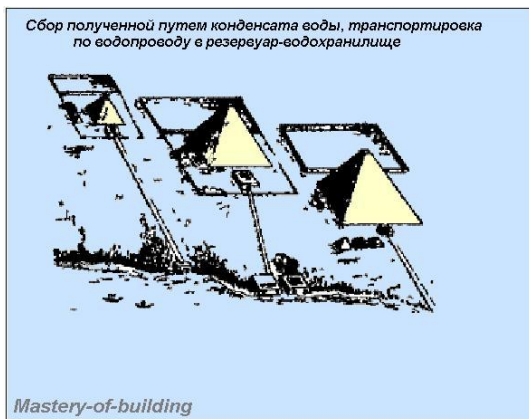
Група 4.

Властивості пірамід – очима фізика і астронома.

Піраміди мають ще одну цікаву властивість. Відомо, що теплоємність повітря і теплоємність каменю, різні. Під променями сонця, повітря швидко нагрівається, а після його заходу швидко остигає. Каміні ж навпаки – повільно нагріваються і повільно остигають. Відомо також, що в атмосфері в кожному кубічному кілометрі повітря містяться сотні, а влітку навіть тисячі кілограм пароподібної води.

На підставі цих знань можна скласти з щебеню, гравію, тобто, з каменів різної величини, «купи», які зможуть «виробляти» воду з повітря, причому, купи можуть бути округлої або пірамідальної форми і висотою всього 12 м. Під променями сонця, поверхня зовнішніх каменів нагрівається, всередині ж «купи» кані мають більш низьку температуру.

Коли потоки гарячого повітря, що містять пари води, проходячи через кам'яну купу, стикаються з поверхнею холодних каменів, відбувається конденсація пара. Він переходить з газоподібного в рідкий стан, виходить багато крапель води, утворюється водний потік. Цей процес конденсації пари не припиняється навіть вночі. Це як би «вічний двигун» отримання чистої води з повітря.

А піраміди – це свого роду величезні «кам’яні купи», тому вони здатні конденсувати воду з повітря. Про це, мабуть, знав і давньоєгипетський зодчий, тому що у всіх пірамід в Гізі археологи знайшли жолобки, дно яких було встелене мідними листами. По ним текла вода і збиралася в басейнах квадратної або округлої форми. Таким чином, можна було отримувати багато води, так необхідної для всього живого, особливо в умовах безводних пустель Єгипту. Зараз ці жолобки і басейни засипані піском.

Поль Дюка (кінець 17-го століття) і Котсворт (1902) вважали, що Велика піраміда – це своєрідний сонячний годинник, тому що вона своєю тінню відзначала пори року: зимове сонцестояння, весняне рівнодення, літнє сонцестояння і осіннє рівнодення.

Група 5.

Піраміди Єгипту (форма)

«Скам’яніла геометрія біля Нілу» – назвав їх один єгипетський археолог, а Греки називали їх пірамідами. Це усипальниці єгипетських царів-фараонів четвертої династії (27 століття до н. Е.): Направо – піраміда Хуфун (гр. – Хеопса); посередині – Хафра (гр. – Хефрена, що має у вершині залишки первісного облицювання); наліво – піраміда Менкаура (гр. – Мікеріна).

Ще в давнину їх називали першим з семи класичних чудес світу – єдині, що дійшли до нас із глибини століть. Арабський письменник, що жив в 13 столітті н. е., сказав: «все на землі боїться часу, а час боїться пірамід».

Піраміда Хуфу (Хеопса)

Це найбільша піраміда в Гізі, яка ще в стародавні часи називалася «Великою».

Висота піраміди до майданчика, на вершині – 137,3 м (первісна висота піраміди становила 147 м); довжина сторони квадратної основи – 230 м (за деякими даними – 233 м); кут нахилу бічних граней піраміди – 51 градус 52 хвилини (грані утворюють трикутник). Загальна площа піраміди – 54 тис. кв. км (внутрішні її приміщення займають 3-4%). Про унікальності пірамід говорить ще і той факт, що вони побудовані з винятковою точністю: вони зорієнтовані по сторонах світла, а співвідношення горизонтальних і вертикальних ліній піраміди вираховано так ретельно, що розбіжність не перевищують 2 сантиметри.

Об’єм піраміди — більше 2 500 000 м³. Для порівняння: з каменю, використаного в піраміді можна побудувати всі відомі храми Європи. У всіх деталях Великої піраміди збережені (золоті) пропорції.

Архітектор розробляв план будівництва піраміди, визначаючи її розміри і кути нахилу стін. Цей кут обчислювався виходячи з того, що висота піраміди повинна дорівнювати радіусу уявного кола, в яке вписано її основу. А також визначав і розташування піраміди відносно сторін світу.

В основі цих побудов єгиптяни використовували «своєрідний стандарт Стародавнього Єгипту» – прямокутний трикутник зі сторонами 3-4-5.

Об’єм піраміди — більше 2 500 000 м³. У всіх деталях Великої піраміди збережені (золоті) пропорції.

Це не можна пояснити простою випадковістю. Периметр піраміди, розділений на подвоєну висоту, дає число «Пі» з точністю до 0,01, а висота піраміди Хеопса становить одну мільярдну відстані від Землі до Сонця.

Цифрове значення коду, яким зашифрована в піраміді інформація, число 365, обрано не випадково. Насамперед, це річний життєвий цикл нашої планети. Крім того, число 365 складається із трьох цифр 3, 6 і 5. Що вони означають? Якщо в Сонячній системі Сонце проходить під номером 1, Меркурій — 2, Венера — 3, Земля — 4, Марс — 5, Юпітер — 6, Сатурн — 7, Уран — 8, Нептун — 9, Плутон — 10, то 3 — це Венера, 6 — Юпітер і 5 — Марс. Отже, Земля особливим образом зв’язана саме із цими планетами. Склавши числа 3, 6 і 5, одержуємо 14, з яких 1 — це Сонце, а 4 — Земля. Число 14 взагалі має глобальне значення. На числі 14, зокрема, заснована будова кистей рук людини, загальне число фаланг пальців, кожної з яких теж 14. І до сузір’я Великої Ведмедиці цей код теж має відношення.

Слово «піраміда», походить від слова «бенкет», «вогонь», що означає символічне подання Єдиного Божественного Полумя Життя всіх створень.

Завдання.

1.3 перелічених запитань вибрати найбільш цікаве і записати його маркером в центр великого аркуша. (3 хв)

2. Навколо цього записаного запитання «по колу» – зобразити всі ймовірні відповіді на нього.

(відповіді знаходимо в тексті і формулюємо власні – 8 хв.)

Презентація напрацювань (3 хв. на кожну групу = 15 хв.)

Рефлексія. Яке відкриття чи здивування особисто для себе ви отримали на сьогоднішньому уроці? (кожен висловлює свою думку одним коротким реченням) (3 хв.)

Домашнє завдання. Знайти в інтернеті інші відгадки таємниць єгипетських пірамід, про які ми не згадували на уроці і як їх можна пояснити з точки зору математики. (Приготувати і принести на наступний урок по 10 пластилінових кульок діаметром 1 см, по 12 коктейльних трубочок і ножиці).

Геометрія 11 клас. (наступний урок). **Тема уроку** «Піраміда. Об'єм та площа поверхні»

Учні працюють за маршрутними листами.

Маршрутний лист . Група №1.

Станція онлайн.

1. Опрацюйте презентацію ППРАМІДА, що на робочому столі комп'ютера. (7 хв.)

2. Розв'яжіть задачу про Піраміду Хеопса і розв'язок запишіть у зошиті. Скористайтесь для обчислення калькулятором. Результати обчислень округлюйте до одиниць. (3 хв.)

Станція «Візьми і зроби».

1. Із матеріалів, які знаходяться на столі зробіть довільні піраміди (15 хв.)

1 учень	2 учень	3 учень	4 учень	5 учень	6 учень
В основі лежить різносторонній гострокутний трикутник	В основі лежить прямокутний трикутник	В основі лежить ромб	В основі лежить рівнобедрений тупокутний трикутник	В основі лежить трапеція	В основі лежить прямокутник

Всі піраміди в групі - однакової висоти!

2. За допомогою лінійки зробіть необхідні виміри. Дані запишіть у зошити (кожен учень для своєї піраміди). Обчисліть площу повної поверхні та об'єм піраміди. Результати округліть до одиниць.

3. **Обчисліть, який об'єм простору займають всі піраміди, зроблені групою. Результат запишіть у зошитах.**

Станція «Замок королеви ППРАМІДИ».

1. Інтеграційна робота. (15 хв.)

Побудуйте Замок королеви Піраміди, використавши для «будівництва» всі піраміди та інші підручні матеріали. Якого архітектурного стилю будівля?

2. Подумайте, якщо б в цьому Замку відбувався королівський бал, то яка б там лунала музика?

Маршрутний лист . Група №2.

Станція онлайн.

1. Опрацюйте презентацію ППРАМІДА, що на робочому столі комп'ютера. (7 хв.)

2. Розв'яжіть задачу про Піраміду Хеопса і розв'язок запишіть у зошиті. Скористайтесь для обчислення калькулятором. Результати обчислень округлюйте до одиниць. (3 хв.)

Станція «Візьми і зроби».

1. Із матеріалів, які знаходяться на столі зробіть праильні піраміди (15 хв.)

1 учень	2 учень	3 учень	4 учень	5 учень	6 учень
В основі лежить правильний трикутник	В основі лежить правильний чотирикутник	В основі лежить правильний п'ятикутник	В основі лежить правильний шестикутник	В основі лежить правильний семикутник	В основі лежить правильний восьмикутник

Всі піраміди в групі - однакової висоти!

2. За допомогою лінійки зробіть необхідні виміри. Дані запишіть у зошити (кожен учень для своєї піраміди). Обчисліть площу повної поверхні та об'єм піраміди. Результати округліть до одиниць.

3. **Обчисліть, який об'єм простору займають всі піраміди, зроблені групою. Результат запишіть у зошитах.**

Станція «Замок королеви ПІРАМІДИ».

1. Інтеграційна робота. (15 хв.)

Побудуйте Замок королеви Піраміди, використавши для «будівництва» всі піраміди та інші підручні матеріали.

Подумайте, якщо б в цьому Замку відбувався королівський бал, то яка б там лунала музика?

Маршрутний лист . Група №3.

Станція онлайн.

1. Опрацюйте презентацію ПІРАМІДА, що на робочому столі комп'ютера. (7 хв.)

2. Розв'яжіть задачу про Піраміду Хеопса, і розв'язок запишіть у зошиті. Скористайтесь для обчислення калькулятором. Результати обчислень округлюйте до одиниць. (3 хв.)

Станція «Візьми і зроби».

1. Із матеріалів, які знаходяться на столі зробіть піраміди, у яких одне бічне ребро перпендикулярне до основи. (15 хв.)

1 учень	2 учень	3 учень	4 учень	5 учень	6 учень
В основі лежить різносторонній гострокутний трикутник	В основі лежить прямокутний трикутник	В основі лежить ромб	В основі лежить квадрат	В основі лежить трапеція	В основі лежить п'ятикутник

Всі піраміди в групі - однакової висоти!

2. За допомогою лінійки зробіть необхідні виміри. Дані запишіть у зошити (кожен учень для своєї піраміди). Обчисліть площу повної поверхні та об'єм піраміди. Результати округліть до одиниць.

3. **Обчисліть, який об'єм простору займають всі піраміди, зроблені групою. Результат запишіть у зошитах.**

Станція «Замок королеви ПІРАМІДИ».

1. Інтеграційна робота. (15 хв.)

Побудуйте Замок королеви Піраміди, використавши для «будівництва» всі піраміди та інші підручні матеріали.

2. Подумайте, якщо б в цьому Замку відбувався королівський бал, то яка б там лунала музика?

Маршрутний лист . Група №4.

Станція онлайн.

1. Опрацюйте презентацію ПІРАМІДА, що на робочому столі комп'ютера. (7 хв.)

2. Розв'яжіть задачу про Піраміду Хеопса і розв'язок запишіть у зошиті. Скористайтесь для обчислення калькулятором. Результати обчислень округлюйте до одиниць. (3 хв.)

Станція «Візьми і зроби».

1. Із матеріалів, які знаходяться на столі зробіть піраміди, у яких одна бічна грань перпендикулярна до основи. (15 хв.)

1 учень	2 учень	3 учень	4 учень	5 учень	6 учень
В основі лежить різносторонній гострокутний трикутник	В основі лежить прямокутний трикутник	В основі лежить ромб	В основі лежить рівнобедрений тупокутний трикутник	В основі лежить трапеція	В основі лежить прямокутник

Всі піраміди в групі - однакової висоти!

2. За допомогою лінійки зробіть необхідні виміри. Дані запишіть у зошити (кожен учень для своєї піраміди). Обчисліть площу повної поверхні та об'єм піраміди. Результати округліть до одиниць.

3. **Обчисліть, який об'єм простору займають всі піраміди, зроблені групою. Результат запишіть у зошитах.**

Станція «Замок королеви ПІРАМІДИ».

1.Інтеграційна робота.(15 хв.)

Побудуйте Замок королеви Піраміди, використавши для «будівництва» всі піраміди та інші підручні матеріали.

2. Подумайте, якщо б в цьому Замку відбувався королівський бал, то яка б там лунала музика?

Беклог (завдання) – проекти до уроку фізики у 7 класі тема «Дифузія».

- 1 група «Верес» – poradnik «Як засолити смачні огірки».
- 2 група «Чай у двох» – розробити технологічну карту приготування чаю для вечора аргентинського танго «Мілонга».
- 3 група «Велике прання» - інструкція для мами з прання в пральній машині білих кросівок після футбольної гри в дощову погоду.

Додаток 3.

Конспект уроку з історії України

(Віра Шоп'як, заступник директора з НВР Козівського ОЗЗСО-лицею).

Тип уроку - інтерактивний

Структура уроку: технологія із розвитку критичного мислення + змішане навчання із використанням технік формульовального оцінювання та розробкою критеріїв оцінювання до певного виду діяльності.

Тема : «Голодомор –недосліджена генетична пам'ять українців» Клас – 10

I фаза

Актуалізація – 10 хв.

1. **Мотивація**

1.Пісня «Свіча» (2 хв)

Запитання від вчителя: Що ви відчуваєте після перегляду відео? Чи спонукає ця пісня Вас до роздумів про сьогоднішні події в державі? *(Учні висловлюють думки, вчитель записує на дошці в семантичну карту: Голод, чужа орда, кривда, скарги і плачі, хто Україні допоможе, усе люди тямлять).* *(Використано метод: семантична карта).*

2.Повідомлення теми уроку:

То чи можете Ви повідомити тему уроку?

3. Відео «Люди завжди приносять мені яблука» (2 хв)

Після перегляду відео.

На дошці твердження: «Науковці досі стверджують, що «Генетична пам'ять про Голодомор до сих пір тримає українців у тенетах страху, недовіри, і як результат- системні помилки в державі».

-Чи згодні Ви з такою інтерпретацією про Голодомор ? Чому?

Відповіді -3 позиціями:

-Я думаю....

-Я згоден/не згоден....

-Я припускаю...

(Використано метод: припущення на основі запропонованої певної ідеї).

(В центрі дошки).

4. Повідомлення цілей уроку.

- Які цілі уроку для себе ви можете сформулювати? *(за таблицею Блума ,вчитель записує у таблицю завдання від учнів):*

- Знати...

- Розуміти...

- аналізувати...

- знаходити паралелі...

- оцінювати критично...

- давати оцінку подіям *(сучасний погляд)*

5. Проблемне запитання:

-Якими є наслідки Голодомору в Україні? *(відповідь учні обдумують протягом наступних етапів уроку).*

6. Побудова критеріїв оцінювання з учнями:

-Отже, якщо ми сьогодні будемо працювати з текстами, різного роду інформацією, то можна виробити певні червоні лінії, критерії для роботи з інформацією *(роблю це разом з учнями).*

1.знаходжу інформацію...(Поч. р.)

2.коментую..... (Поч. р.)

3.ставлю запитання....(С. р.)

4.знаходжу свій спосіб пояснення...(Д. р.)

5.самостійно виправляю помилки....(Д. р.)

6.підтримую дискусію....(В. р.)

7.роблю висновки...(В. р.)

(Тут ще раз проговорити і записати тему уроку).

II фаза Побудова знань.

7. Інтерактивна вправа - 15 хв. *(Самостійна робота в командах. Учні працюють в трьох групах. Форма – ротація по станціях. Кожна група має маршрутний лист із 3 різнорівневими завданнями. Кожне завдання виконується 5 хв. На цьому*

етапі уроку вже застосовуються техніки формувального оцінювання: сигнальні картки; спостереження (із записами); вимірювання температури (із поточними запитаннями від вчителя до учасників в командах).

III фаза Консолідація.

8. Презентація роботи в командах -10 хв.

9. Висновок від учнів *(відповідь на проблемне запитання. Вправа «Бліц – побачення».* Діти стають у 2 кола, парами, обличчям один до одного, ставлять проблемне запитання за годинниковою стрілкою. Вправа - одна із технік формувального оцінювання).

10. Оцінювання результатів уроку учнями *(не балами).*

На цьому етапі застосовуються техніки формувального оцінювання:

1. лінія цінностей *(вчитель дає проблемне запитання, і дає на нього 2 протилежні відповіді. Учні діляться на 2 групи, обговорюють, а потім 1 лідер з кожної групи висловлює і захищає свою позицію - 1 думка - Українці в полоні голодомору будуть ще століття; 2 думка - Українці вже переболіли., і твердо будують свою державу).*

2. Перехресні відкриті запитання, знаходження паралелей в сьогодиншньому житті. *(зворотній зв'язок, відповідність критеріям на уроці. В процесі всіх відповідей учнями вчитель застосовує оціночні, рівневі судження: заповнення таблиці самооцінювання; заповнення таблиці взаємооцінювання; співставлення цінування учнями та вчителем).*

Матеріали до уроку.

Станція I

Завдання №1

1932, 7 серпня – з'явилася спільна постанова Центрального виконавчого комітету і Ради народних комісарів СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації за зміцнення суспільної (соціалістичної) власності», відомий у народі як закон «про п'ять колосків». Авторство постанови приписують особисто Сталіну.

Внаслідок злочинної політики «колективізації», яка почалася ще в середині 20-х, людей позбавили права власності на землю. Паралельно розкручувався маховик так званого «розкуркулення», спрямованого на знищення всіх, хто саботував вступ до колгоспів. За кілька років колгоспників перетворили на рабів у найгірших традиціях кріпосного права, що, зрештою, завершилося Голодомором-геноцидом 1932-1933 років.

Сумнозвісний закон «про п'ять колосків» став передвісником Голодомору. Він передбачав за розкрадання колгоспного майна (а таким вважалися навіть кілька колосків, які перезимували під снігом на полі) розстріл на місці та конфіскацію майна. За наявності пом'якшувальних обставин покарання передбачало 10 років ув'язнення в таборах. Амністія заборонялася. І це при тому, що за тодішнім законодавством навіть навмисне убивство каралося ув'язненням до 10 років. А за крадіжку чужого майна давали до трьох місяців примусових робіт.

Існувала також таємна інструкція (від 13 вересня 1932 р.) до постанови про порядок застосування положень. Зокрема, ставилося завдання щодо «куркулів» застосовувати лише розстрільні статті. Хоча аналіз кримінальних справ засвідчує, що 83% засуджених становила селянська біднота.

1. Чи справді колективізація, розкуркулення та закон «про п'ять колосків» привели до Голодомору?

Станція I

Завдання №2

"Продзагони" забирали у селян не лише хліб, але будь-які продукти

У містах заборонялося продавати хліб селянам. Їх не наймали на роботу на промислові підприємства, їм забороняли переходити або переїжджати в Росію. Загороджувальні загони на кордонах із Польщею та Румунією розстрілювали втікачів. Українські села наповнилися партійними активістами та «буксирними бригадами» для обшуків і конфіскації харчів. Почали з'являтися «чорні дошки». Так було запущено механізм масового вбивства українських селян штучно спланованим голодом. Водночас підрозділи ДПУ провели масштабну кампанію «очищення» України від «петлюрівців» і «українських націоналістів» – в Україні у 1933 р. було арештовано більше людей, ніж у часи Великого терору.

Закон «про п'ять колосків» не мав прецедентів у світовій історії. В тогочасних умовах він фактично забороняв людям розпоряджатися їжею. Українці опинилися у смертельній пастці: фантастичні плани хлібоздачі (а простіше – плани конфіскації зерна) прирікали селян на голодну смерть. Будь-які спроби врятуватися і приховати продукти загрожували конфіскацією всього їстівного (за невиконання хлібоздачі) або розстрілом.

Існувала також таємна інструкція (від 13 вересня 1932 р.) до постанови про порядок застосування положень. Зокрема, ставилося завдання щодо «куркулів» застосовувати лише розстрільні статті. Хоча аналіз кримінальних справ засвідчує, що 83% засуджених становила селянська біднота.

За інформацією, оприлюдненою в 1988 році радянською газетою «Правда», за неповні п'ять місяців після прийняття Закону «про п'ять колосків», за його статтями було засуджено 54 645 осіб. З них 2110 – до страти. Карали і дітей, які намагалися знайти хоч якусь їжу.

2. Поясніть, як саме було сплановано голод?

Станція I

Завдання №3

Будь-яка згадка про Голодомор знищувалася

Закон діяв до 1947-го, за ними засуджували людей також під час голоду 1946-1947 років. Хоча пік застосування кривавого закону припав саме на 1932-1933 роки.

Як наслідок, жертвами Голодомору-геноциду 1932-1933 років стали кілька мільйонів українців. Тоді як СРСР продовжував експортувати зерно за кордон (у 1932-му – 1,73 млн. тонн, у 1933-му – 1,68 млн. тонн; у наступні роки більший показник було досягнуто лише в 1938-му). Цього цілком би вистачило, аби нагодувати всіх голодуючих. До всього, купи зерна і картоплі, зібрані на залізничних станціях для вивезення в Росію, нерідко гнили просто неба. Три візити журналіста Гарета Джонса до радянської Росії і України, його піші мандрівки Україною, відвідання численних колгоспів, відкрили світу страшну правду про комуністичний терор і знищення українців голодомором.

І одне те, що радянський союз потім шпигував за переміщеннями поважного журналіста, вислідив і зрештою був причетним до вбивства, - є зайвим доказом того, що всі матеріали Гарета Джонса про звірства комуняк, в т.ч. на українських землях, були правдою

3. Доведіть, що навіть згадка про Голодомор знищувалася в пам'яті українців.

Станція II

Завдання №1

1. Чи набув голод масового характеру?

Завдання №2

2. Наведіть приклади соціально-економічного фактору Голодомору.

Завдання №3

3. Доведіть, що Голодомор мав штучний характер.

Станція №3

Завдання №1

1. Хто перший повідомив світ про Голодомор в Україні?

Завдання №2

2. Чому переслідували журналіста Гарета Джонса в Радянському Союзі?

Завдання №3

3. Якими були результати і наслідки журналістського розслідування Гарета Джонса?

Конспект уроку з української мови

Тип уроку – інтерактивний.

Структура уроку: технологія із розвитку критичного мислення + змішане навчання із використанням технік формульовального оцінювання та цифрових технологій (платформа learning app).

Тема : « Складне, складнопідрядне речення».

Клас – 10 кл.

I фаза Актуалізація – 10 хв.

2. Мотивація.

1.Відео : Малкович про Т.Г.Шевченка».

Чи згодні Ви з такою інтерпретацією Т.Г.Шевченка? (відповіді –складнопідрядними реченнями. Метод «припущення на основі запропонованих слів, ідеї»).

2.(Л.Гузар. Цитата «Влада боїться свободи в серцях набагато більше, ніж голодного бунту, бо голодного можна купити, а вільного – тільки вбити»)

Запитання від вчителя:

Л.Гузар – це моральний авторитет нашої нації?

Як Ви розумієте ці слова зараз, станом на 2021 р.?

Які паралелі ви можете навести із сучасним життям?

(Метод «структурований огляд». Відповіді давати тільки складнопідрядними реченнями. Які сполучники вживаються найчастіше?)

3. Чи є ця цитата складнопідрядним реченням , назвіть чому, який тип зв'язку.

4. Роздати таблиці із різними типами зв'язку.

5. Робота на платформі learning app (3 хв) із складним реченням. (Вчителі наперед зареєстровані на платформі).

2. Оголошення теми і очікуваних результатів уроку

- Яка тема уроку?

- Які завдання цілі уроку ви можете сформулювати? (за таблицею Блума. вчитель записує у таблицю завдання від учнів):

- повторити...
- використовувати...
- аналізувати...
- скласти ессе...
- оцінювати роботу критично...
- користуватися критеріями до уроку

3. Формулюємо критерії до уроку:

- 1.використовувати вдалу аргументацію для відповіді
- 2.підсумовувати і перефразувати коментарі інших
- 3.вдумливо працювати із зауваженнями
- 4.вкладати в дискусію власний досвід та власні ідеї

II фаза Побудова знань.

4. Інтерактивна вправа - 15 хв. (Самостійна робота в командах. Учні працюють в трьох групах. Форма – ротація по станціях. Кожна група має маршрутний лист із 3 різнорівневими завданнями. Кожне завдання виконується 5 хв. На цьому етапі уроку вже застосовуються техніки формульовального оцінювання: сигнальні картки;спостереження (із записами); вимірювання температури (із поточними запитаннями від вчителя до учасників в командах).

III фаза Консолідація.

5.Презентація роботи в командах -10 хв.

6. Висновок від учнів таким чином: *(На дошці твердження «Проти Вас я не проти, але мені треба знати, хто тут - хто». Вчитель зачитує цю фразу. Запитання від вчителя: Як Ви розумієте цю фразу? (відповіді давати після прослуховування пісні)).*

7. Прослуховування пісні « Я з України»(3 хв)

8. Техніка ФО «Бліц - побачення»(*стають у 2 кола*). Учні дають відкриті запитання, відповіді – тільки трьома складнопідрядними реченнями і рухаються по колу. Змінено вправу із посібника «Компас» - «Виборча компанія» і поєднано із технікою формульовального оцінювання).

9. Перехресні відкриті запитання, відповіді тільки складними реченнями.

10. Виконання критеріїв від учнів. (Вчитель: *гляньте на аркуш, чи виконані усі критерії уроку?*)

11. Оцінювання результатів уроку учнями (*не балами, заповнення таблиць самооцінювання / взаємооцінювання. На цьому етапі застосовуються техніки формульовального оцінювання: Перехресні відкриті запитання; заповнення таблиці самооцінювання (нова); заповнення таблиці взаємооцінювання (нова)*)

Матеріали до уроку.

Маршрутні листи.

Станція I

1. Завдання.

Перегляньте відео та запишіть 2 складнопідрядні речення із цього відео.

1. Завдання. Перегляньте відео та дайте відповідь на 1 запитання трьома власними складнопідрядними реченнями. - Чому українська мова – одна із найдавніших мов світу? (1 – інформація, 2 – розвиток, 3 – висновок)

2. Завдання. Перегляньте відео та складіть власне есе (6 складнопідрядних речень) на тему: «Які особливості української мови ти знаєш?»

Станція II

1 Завдання.

Прочитайте текст. Виберіть із тексту та запишіть 2 складнопідрядних речення.

2. Завдання.

Прочитайте текст та дайте відповідь на 1 запитання трьома власними складнопідрядними реченнями. - Що таке рівень зрілості українського суспільства?(1 –інформаційне, 2 – розвиток, 3 – висновок)

3. Завдання.

Прочитайте текст та складіть власне есе (6 складнопідрядних речень) на тему: «І витворення своєї історії – це абсолютний обов'язок держави».

Станція III

1 Завдання.

Прочитайте текст. Виберіть із тексту та запишіть 2 складнопідрядні речення.

2. Завдання.

Прочитайте текст та дайте відповідь на 1 запитання трьома власними складнопідрядними реченнями. - Коли мир стає дуже реальним?(1 –інформаційне, 2 – розвиток, 3 – висновок)

3. Завдання.

Прочитайте текст та складіть власне есе (6 складнопідрядних речень) на тему: «Щоб не змарнувати часу – треба працювати».

Текст 1 (Л.Гузар).

1. Що то значить – гарно молитися за Україну? Чи то ми маємо диктувати Богу, як Він має розв'язувати наші проблеми? Ні. Я думаю, так відчуваю, що ми мусимо Йому поручати з

повним довір'ям, що Він провадить нас до добра, а ми повинні, сповняючи Його волю, конкретно здійснювати її в нашому і загальному житті.

2. Відсутність любові, відсутність почуття, що хтось нас любить – оце є сирітство. Коли будемо широко старатися, щоби кожна дитина в нас відчувала, що вона є люблена, ... тоді справді в Україні не буде сиріт.

3. Мир – це коли ми створюємо позитивну атмосферу, в якій починаємо свідомо шанувати інших, любити їх, бажати і робити їм добро. Дуже важливо, аби ми бажали добра всім. Тоді мир стає дуже реальним, дійсним, без того нема миру. Мир – то не є те, що ми робимо, а те, що одержуємо від Бога. А якщо ми хочемо робити добро іншим, то ми можемо бути певні Божого благословення.

4. Щоб не змарнувати шансу, треба працювати. Перестати красти, брати і давати хабарі, не горнути гроші для себе, а працювати для суспільства.

5. Якщо держава думає про напад, про агресію, то вона становить небезпеку для всіх інших. Навпаки, розвиток збройних сил для захисту життя і прав своїх громадян сприяє зміцненню бажання миру, загального добра. Досвід показує, що в країнах, які піддавалися агресії, гинуло багато людей, у яких не було, чим захищатися (наприклад, від бомбардувань). Але крім жертв використання зброї, мільйони людей загинули від всякого роду національних, етнічних, релігійних і навіть мовних переслідувань. Народи можуть і повинні боротися проти такого насильства, яке не має жодного виправдання.

6. Треба збудувати кордон, який чітко і ясно позначить: тут є ми, а ви – з другого боку, там робіть, що хочете. Якщо вони хочуть свою імперію, нехай. Але нехай нам не перешкоджають жити, нехай нам не роблять пакостей, нехай не вчиняють агресії, нехай не видумують якихось претензій, щоб зробити Україну частиною цієї імперії. Нехай нам лишать наш мир, спокій. А ми будемо будувати свою демократичну державу.

7. Нам треба дуже багато працювати над собою, і серйозно працювати. І не дбати кожному виключно про свою кишеню, але дбати про загальне благо – тоді всім нам буде добре. А є ще дуже багато людей у нас, які готові за гріш продати душу, на жаль. Багато з них це робить, продають себе за гріш. Але Бог дасть, може, що будемо крок за кроком це очищувати. Нам потрібно дуже солідного духовного очищення.

8. Ісус Христос сказав, яка найважливіша заповідь: любити Бога всіма силами і любити ближнього як самого себе. Коли я шаную себе як Божий твір, як Божу дитину, то я тим самим застановлений шанувати кожную іншу людину в моїй державі, хто б вона не була. Бо вона так само, як і я, є Божа дитина. І тому любити ближнього як самого себе – то не є щось надзвичайне. Отже, Церква має виховувати людей бути людьми, а люди творять громаду, нормальну державну громаду, яка нам треба.

9. Важливо ґрунтовно перевиховувати народ. Усі ми повинні цим вихованням займатися – держава, Церква, кожен громадянин.

10. Завдяки Божій благодаті, найвищій жертві невинних людей під час Революції гідності на Майдані, а сьогодні завдяки готовності українських вояків захищати права свого народу ціною життя зі зброєю в руках – ми стоїмо на порозі великого майбутнього. Нехай милостивий Господь не дозволить нам не прийняти Його благодаті!

11. Я радо бачив би, якби люди: малі діти, старші, престарілі не лише читали Шевченка, а й рецитували його. Якщо б ми всі це зробили – перейняли дух Шевченка, дух українства, який він так прекрасно схопив, то другорядні справи, з якими нам сьогодні доводиться мати справу, боротися, перестали би бути такими важливими. Тому що ми були б дуже свідомі, хто ми є. І що ми є один народ, одна єдність, одна велич.

12. Родина, школа, Церква, телебачення, література – усі повинні підкреслювати користь для себе і для загалу суворого дотримання законів. Хочемо жити в нормальній державі – працюймо над тим, щоб законослухняність стала нормою поведінки для всіх громадян.

13. Свобода – це можливість робити добро. Ми люди, і ми вільні. А це значить, що ми маємо право робити добро. Звичайно, ми можемо помилятися, але основний сенс свободи – людина не має права чинити зло. Натомість незалежність – це свобода від зовнішніх впливів. Незалежність – це не сваволя. Незалежність – це політичне поняття. Отже, у наші часи цілій державі, цілому народу випала нагода діяти задля власного блага. І відтепер людина просто зобов'язана бути творчою, патріотичною, свідомим християнином – громадянином своєї держави.

14. Бог випробовує нас через різні обставини. Якщо ми поставимо Його на першому місці, житимемо за Його законами і будемо Йому довіряти, то можемо мати оправдану надію на Його поміч.

Текст 2 (О.Забужко).

Оксана Забужко: про Україну, війну на Сході і громадську позицію

Якщо я мовчу в ситуації, коли бачу можливість розвитку дуже зловісних сюжетів – це означає, що я дезертирую.

У людині обов'язково має бути система ціннісних регуляторів, щоб її “не понесло”. У когось це страх Божий, у когось “мама розказала, чого не можна”, ... Різні можуть бути регулятори – але обов'язково має бути щось, що більше од власного “я”.

Єдиний наш вибір був і залишається — межі жертвою і катом, між небуттям і буттям, яке вбиває.

Депутатство в Україні — тяжка психічна хвороба з усіма ознаками втрати почуття реальності. Я не хотіла б говорити, що має робити держава під час цієї війни. Мені це просто не надто цікаво. Моя сфера компетенції – це рівень зрілості українського суспільства. Такого, що зможе взяти на себе відповідальність і втримати країну на плаву навіть тоді, коли прогнилі державні структури, успадковані від УРСР, заваляться, як крокви.

Ми лише вступили в добу справді серйозних геополітичних трансформацій, які включатимуть і Європу, і Схід, і багато чого ще. І ми аж ніяк не на острові. І витворення своєї історії – це абсолютний обов'язок держави. Без цього ніякі реформи ніколи не будуть успішними. Без цього ми лишатимемось територією, де ростуть ялинки. І будь-який Путін сьогоднішнього чи завтрашнього дня зможе сказати, що це несправжня країна...

Про покоління незалежності

Нинішню молодь не вчили протистояти агресії, їх готували до іншого життя, їм давали зовсім іншу картину світу, і ніхто не казав їм у школі чи університеті: ви – покоління війни.

Світ міняється швидше, ніж навчальні програми

Зараз на юнаків і дівчат впав тягар ментальної перестановки меблів у голові.

Тепер вони будуть змушені змиритися з тим, що багато завчених ними правил, за якими, вони думали, рухається світ, – не працюють.

Про Росію і технологію країни-агресора

Імперії коштують дорого — і не лише колоніям.

Матриця, яку використовує Кремль проти України, якщо її бачити – вона досить одноманітна, бо зло не творче і не креативне у своїй істоті. Воно мінливе і має багато масок, але базові схеми та алгоритми сьогоднішньої пропаганди та обману спираються на політтехнології ще царського уряду.

Текст 3

Наше бойове завдання – взяти Київ. Жаліти київських мешканців нема чого, вони терпіли гайдамаків – нехай знають нас і одержать відплату. Жодного жалю до них! Кров'ю заплатять вони нам. Якщо треба, то каменя на камені не залишимо” – такий наказ на мітингу в Бахмачі віддав відправленим Леніним для знищення Центральної Ради та УНР загалом командувач російсько-більшовицькими військами в Україні Муравйов. Певний, що гідного спротиву не зустріне.

Перекреслити ці плани могло хіба диво. І воно таки сталося. Схоже на те, яке вдалося 300 спартанцям. З тією різницею, що під Термопілами 300 загартованих і бездоганно вишколених з малих років вояків боронили непрохідну гірську розщелину, тоді як під Крутами на відкритому полі добре озброєну й удесятеро більше російську орду зупинили кілька сотень

гімназистів та студентів, більшість з яких тримали зброю в руках уперше! Та завдяки їх жертвовному подвигу чільники УНР отримали час, аби укласти Брест-Литовський мир, а відтак – шанс врятувати першу українську державу.

Росія як вічна загроза

Росія – незалежно від століть, назв посад та прізвиськ своїх очільників – завжди діяла щодо свого найближчого сусіда, України, однаково – нахабно й безапеляційно. Пригадуєте, як у 2014-му, анексувавши Крим та окупувавши Донбас, Путін виправдовував свої дії бажанням “русскоязычных” українців та наміром начебто захистити їх од “громадянської війни”? Прикро, але чимало українців й досі вірять, що майже століття тому УНР та ЗУНР – перші власне українські національні держави – дали знищити себе місцевим більшовикам, а не зайдам з Росії. Однак історичні документи та факти свідчать про інше.

Вже 4 (17 за н.ст.) грудня 1917 року Раднарком Росії надіслав ультиматум Центральній Раді за підписами Леніна і Троцького: легалізувати більшовицькі військові загони в Україні, або ж Росія вважатиме, що УНР відкрила війну проти неї. А вже наступного дня, не дочекавшись відповіді, більшовицький уряд оголосив війну УНР. Бойові дії розпочалися в середині грудня, а з 22 січня 1918 року, після проголошення Четвертим універсалом незалежності УНР, переросли у відкриту війну.

Перед цим, 12 грудня 1917-го, інспірований більшовиками “Всеукраїнський з’їзд рад” у Харкові проголосив фейкову Українську Народну Республіку Рад, а вже за кілька днів звітки пішла військова й інша допомога більшовикам всередині УНР (*вловлює аналогії з виникненням т.зв. “ДНР” та “ЛНР” у 2014-му? – Ю.Н.*). Під командуванням Антонова-Овсієнка 20-тисячний більшовицький загін наступав на схід України, а з північного сходу – загін Михайла Муравйова. Попри те, що загін назвали Східним фронтом, він складався із понад шести тисяч московських і петроградських червоногвардійців та матросів Балтійського флоту. У такий спосіб до кінця грудня 1917-го більшовицьку владу встановили у Харківській, Катеринославській та Полтавській губерніях. На черзі був Київ. Загальне командування операцією захоплення столиці здійснював Муравйов. Наступ на місто більшовицькі війська вели двома групами: одна – залізницею Харків-Полтава-Київ, друга – у напрямі Курськ-Бахмач-Київ.

Тим часом із майже 300 тисяч війська, прихильного до ЦР ще влітку 1917, до січня 1918-го військ, вірних УНР, залишилося близько 15 тисяч осіб – здеморалізованих і втомлених Першою світовою війною.

За таких умов єдиною надією і опорою Центральної Ради залишилась патріотично налаштована студентська молодь Києва.

Остання данина Українській державі

“Це не громадянська війна між українцями, бо під Крутами зійшлися послані Леніним російські підрозділи на чолі з Муравйовим – з одного боку, а з другого – українська патріотична молодь, яка захищала свою незалежну державу. Жодних власне українських більшовицьких військ під Крутами не було”, – наголошує доктор історичних наук, колишній директор Центру українознавства КНУ ім. Т.Шевченка, академік Володимир Сергійчук.

Пояснення ж, чому у бою під Крутами УНР захищала молодь, а не регулярна армія, породжує чергову аналогію з нинішньою війною на Донбасі. “Головна причина – у наївності українських соціалістів, які переважали в Центральній Раді, – переконаний В.Сергійчук. – Вони, особливо голова Уряду УНР Володимир Винниченко, вважали, що Україні не потрібна власна регулярна армія, бо, мовляв, Росія не буде на нас нападати. Тому національне військо, створюване з травня 1917 року під проводом голови Українського військового генерального комітету Симона Петлюри, було фактично розпущено. Наприкінці січня 1918-го Київ не мав регулярного війська – на захист УНР тоді зголосився тільки полк ім. Костя Гордієнка, що прибув до столиці із Західного фронту. Решта українізованих частин російської армії через таке ставлення вождів Центральної Ради до творення національних Збройних сил або розійшлися ділити землю, або ж під впливом більшовицької агітації оголосили про нейтралітет.

Звідси й трагічний результат: 29 січня 1918 року, коли київська молодь проливає під Крутами кров, на станції Ніжин – за 18 км від поля бою – прибулий з фронту українізований полк ім. Т. Шевченка оголошує нейтралітет, а перед цим ще й хотів роззброїти Студентський курінь...” Нагадаю, уряд УНР закликав до боротьби з більшовицькими військами щойно, 22 січня, Четвертим Універсалом. А ще 5 січня на зборах студентів молодших курсів Київського університету св. Володимира й Українського народного університету ухвалили створення студентського куреня Січових Стрільців. Відтак у київських газетах вийшло звернення “До українського студентства”: “Прийшов грізний час для нашої Батьківщини. Як чорна гайворонь, обсіла нашу Україну російсько-“большевицька” грабіжницька орда, і Україна, одрізана звідусіль, може врешті опинитись в дуже скрутному стані... Кличемо студентів-українців усіх вищих шкіл негайно прийти на підмогу своєму краю і народові, одноставно ставши під прапор борців за волю України проти напасників... Хай кожен студент-українець пам’ятає, що в цей час злочинно бути байдужим... Сміливо ж йдімо віддати, може, останню послугу тій великій будові, яку ми ж самі будували – Українській державі!”

До новоствореного куреня вступили й учні старших класів української гімназії ім. Кирило-Мефодіївського братства. Таким чином вдалося зібрати дві сотні, які очолив студент Українського народного університету – сотник Андрій Омельченко.

Більшість студентів не мала жодної військової підготовки, а дві швидко сформовані сотні мали недостатньо боєприпасів й були погано озброєні: мали лише 16 кулеметів та саморобний бронепоезд (гармата на залізничній платформі).

“Не диво, що молодь, зорганізована в Студентському курені, у момент, коли червоні полчища з Москви переступили північно-східний кордон, самопосвятно вирушила на брань, щоб захистити Київ, – писав 60 років тому Євген Маланюк. – Молодь, що згодом набула безсмертної слави під Крутами, збагнула вже на світанку нового етапу державності, що вирішується, бути чи не бути Україні, а тому “книжки змінила на гранати”.

Як згадував сучасник, “треба лише було глянути на їхні обличчя і побачити екзальтований вираз очей, щоб зрозуміти, що всякі резонні доводи безсилі змінити їхнє рішення йти на фронт і битися з ворогами Української Держави”.

Бій, що врятував державу

Військовими силами Центральної Ради, які ввечері 28 січня відступили з Бахмача до ст. Крути, командував сотник Ф.Тимченко. На цей момент під його командою залишилося не більше 300 бійців: жменька глухівських вільних козаків, рештки куреня Смерті й 13-го Січового полку. Тож він готувався відвести свої сили із Крут до Ніжина, і лише звістка про підхід підкріплення з Києва стримала його від відступу.

Але українське командування помилилося в оцінці стратегії: поки Муравйов зосереджував сили для наступу на бахмацькому напрямку, штаб Київського військового округу, очікуючи головного удару з боку Полтави, скерував туди свіжі й найбільш боєздатні підрозділи.

Натомість до Крут відправили 300 виснажених юнаків 1-ї Української військової школи, разом з якими зголосився їхати Помічний курінь Січових стрільців із 116 осіб. Один із січовиків так описував від’їзд добровольців: “В останню хвилину прибігла до потягу пані Лукасевич шукати сина Левка, тоді учня 6-ї класи, який “нелегально” вступив до куреня. Бідна мати гірко плакала, вмовляючи сина лишитися, але, звісно, безуспішно. Спокійніше поводитись сестра іншого шестикласника Соколовського. Ледве стримуючи сльози, хрестила брата і всіх від’їжджаючих... Соколовський весело заспокоював сестру, не передчуваючи, що за пару днів лежатиме на станційній платформі з пробитою московським багнетом головою”.

З надзвичайним піднесенням чекали оборонці Крут прибуття підкріплення. Тож коли о четвертій ранку 29 січня ешелон зі студентами прибув на станцію, їх чекало розчарування. “Студентській сотні роздано по одній чи дві обойми з попередженням, аби поводитись обережно, бо ж багато було таких, що стріляти не вміли”, – згадував один із січовиків.

Не переповідаємо усіх подробиць бою, про який от вже століття сперечаються історики. Зауважу лише, що при багатократній чисельній та збройній перевазі більшовиків він тривав з 9 ранку до вечора (майже 8 годин), українці відбили кілька атак, а у підсумку відступити, хоч і з великими втратами, вдалося усім, крім отих наймолодших.

На підмогу більшовикам підходили все нові загони Муравйова, а з боку Чернігова – ще один їх бронепоезд, що почав обстріл оборонців із тилу. У студентів та юнкерів закінчилися снаряди для гармати, відтак набої... Проте якщо юнкери відступали під прикриттям насипу, то у студентів спереду й позаду була відкрита місцевість. Командир студентської сотні вирішив спершу багнетною атакою відбити ворога, а вже потім відступати. Ідея виявилася невдалою: сотня зазнала втрат, загинув і сам Омельченко.

Забравши вбитих і поранених, українське військо відходило до ешелону. Вже біля потяга, що чекав їх віддалік, з'ясувалося, що не вистачає чоти студентів: розвідувальна чота, відступаючи у сугінках, вийшла на станцію Крути, вже зайняту червоногвардійцями. Червоний командир Єгор Попов, розлючений значними втратами (близько 300 осіб), наказав ліквідувати полонених. За свідченнями очевидців, із 27-ми студентів спочатку знущалися, а потім розстріляли. Учень 7-го класу Кирило-Мефодіївської гімназії, уродженець Львівщини Григорій Піпський перед розстрілом першим почав співати "Ще не вмерла Україна", і решта студентів підтримали спів...

"Цей бій зупинив на кілька днів наступ російських більшовиків, відтак Центральна Рада змогла протриматися в Києві, що було надзвичайно важливо для делегації УНР на мирних переговорах у Бресті про визнання незалежності України, – пояснює значимість бою академік В.Сергійчук. – Завдяки саме цій жертві нашої молоді 9 лютого 1918 року Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина визнали УНР самостійною державою, в результаті чого їй було надано військову допомогу в очищенні України від непрошених гостей..."

"Українська молодь має дороговказ першої активної боротьби із найжорстокішим агресором у світі: більшовицькою Москвою, – наголошував Є.Маланюк. – Цей бій невеличкою горсткою проти цілої орди мав для дальшого ходу української революції епохальне значення. По-перше, він дав zagrożеній столиці час на ліквідацію одного з фронтів (Берестейський мир). А, по-друге і найважливіше, він став українською національною Голгофою, від якої струснулося сумління всіх прошарків населення України. Отже, з прикрої і болючої військової поразки Крути стали джерелом національної непереможності, давши приклад самопожертви на жертвнику нації".

Замість післямови

19 березня 1918-го за рішенням Центральної Ради полеглих студентів урочисто перепоховали на Аскольдовій могилі в Києві. Ба, більше, голова Центральної Ради М. Грушевський перервав її засідання, закликавши уряд взяти участь у процесії. А на похороні сказав: "Ці юнаки поклали свої голови за визволення Вітчизни, і Вітчизна збереже про них вдячну пам'ять на віки вічні!"

На жаль, невдовзі – у Радянській Україні – про подвиг молоді під Крутами було забуто на більш ніж 70 років. Натомість у Галичині культ героїв Крут поширився серед пластової молоді, яка в 1926 році створила "Курінь Старших Пластунів ім. Бою під Крутами". У 1931-му ініціативу перейняло львівське студентство, що ухвалило "вважати роковини бою під Крутами українським всестудентським святом".

Під час Другої світової у всіх навчальних і виховних програмах для бійців УПА обов'язковим був пункт про героїзм молоді під Крутами, встановили і традицію відзначення пам'яті Героїв Крут як національного свята.

На державному рівні вшановувати пам'ять героїв Крут почали в Україні лише 2004-го. 2006 року Меморіал пам'яті героїв Крут на самій залізничній станції відкрили за участю Президента В.Ющенка. Пам'ятником став насипаний пагорб заввишки 7 метрів, на якому встановлено 10-метрову червону колону – символ колон КНУ, звідки були більшість студентів під Крутами. Біля підніжжя пагорба побудовано капличку, а поруч із пам'ятником викопано озеро у формі хреста. У 2008 році меморіал доповнили сімома вагонами і відкритою залізничною платформою військового ешелону. Однак офіційно його так і не було оформлено, а відтак музей у Крутах, як і Музей УНР у Києві, позбавлені державного фінансування й існує реальна загроза їх закриття.

Прикро й те, що єдиний військовий заклад в Україні їх імені – Львівський державний ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою. Та й перші вулиці Героїв Крут з'явилися в Івано-

Франківську, Калуші, Ковелі, Дрогобичі, Стрию, а у колишній Великій Україні – лише у Сумах та Ніжині.

Додаток 5

Розроблено вчителем історії Козівського ОЗЗСО – ліцею Тетяною Панащук

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО.

Пояснювальна записка

Мета громадянської та історичної освітньої галузі – – розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції.

Провідним засобом реалізації вказаної мети є запровадження компетентнісного підходу в освітній процес закладу освіти шляхом формування предметних і ключових компетентностей.

Освітньою метою курсу «Досліджуємо історію і суспільство», узгодженою з метою освітньої галузі, є розвиток в учнів самоідентичності, почуття власної гідності через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, приналежності до України, українського народу, спільних історичних, політичних і духовнокультурних цінностей, формування активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини.

Завдання курсу «Досліджуємо історію і суспільство» реалізують вимоги до обов'язкових результатів навчання громадянської та історичної освітньої галузі, зазначені у Додатку 18 Державного стандарту базової середньої освіти з урахуванням особливостей адаптаційного циклу, зокрема відображаючи вміння і якості особистості (компетентності), які мають бути сформовані через діяльність. Вони передбачають, що наприкінці адаптаційного циклу учень/учениця будуть здатні:

- орієнтуватись в історичному часі: розглядати явища суспільного життя у розвитку, хронологічній послідовності або синхронно та в конкретно-історичних умовах певного часу, співвідносити їх з одиницями виміру історичного часу та певними періодами (епохами), виявляти зміни і тривалість у житті суспільства; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі;

- орієнтуватись в географічному та соціально-історичному просторі: співвідносити розвиток історичних явищ і процесів із географічним положенням країн та природними умовами, виявляючи взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури, діяльності людини і стану навколишнього природного середовища;

- виявляти розуміння взаємозв'язків та взаємовпливів історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відомих історичних фактів; зіставляти різні інтерпретації історії; критично мислити у процесі пошуку та опрацювання різних джерел історичної та суспільно значущої інформації, формулювати обґрунтовані питання;

- усвідомлювати власну гідність і самоідентифікацію, реалізувати власні права і свободи, виявляти у поведінці повагу до прав і гідності інших осіб та толерантність, протидіяти проявам дискримінації та нерівності;

- дотримуватись у поведінці демократичних принципів, конструктивно взаємодіяти з однолітками, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою, долучатись до розв'язання проблем спільноти та суспільства.

Компетентнісний потенціал освітньої галузі, визначений у Додатку 17 Державного стандарту базової середньої освіти, реалізовуватиметься за рахунок комплексу ключових

компетентностей, сформованих умінь, ставлень, базових знань. У результаті опанування курсу учні мають засвоїти основні категорії і поняття, такі, що складають логічну частину базових знань освітньої галузі.

Крім того, навчання історії має зробити певний внесок у формування ключових компетентностей

Ключові компетентності	Уміння та ставлення
Вільне володіння державною мовою	<p>читати і розуміти перекладені та адаптовані державною мовою писемні джерела, авторські публікації на історичні та актуальні для суспільства теми</p> <p>шукати інформацію та використовувати різні види джерел, формулювати та наводити обґрунтовані аргументи</p> <p>володіти термінологією в межах громадянської та історичної освітньої галузі</p> <p>створювати висловлення різних стилів в усній і письмовій формі на історичні та актуальні для суспільства теми</p> <p>вести аргументовану дискусію</p> <p>розпізнавати мовні засоби впливу, розрізняти техніки переконування та маніпуляції</p> <p>Ставлення:</p> <p>повага до української мови як державної, зацікавленість у її розвитку, розуміння цінності кожної мови</p> <p>критичне сприйняття інформації історичного та суспільно-політичного характеру</p> <p>розуміння та використання мови в позитивний та соціально відповідальний спосіб</p>
Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами	<p>Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) мовою</p> <p>Уміння:</p> <p>створювати висловлення в усній і письмовій формі стосовно історії і сучасності національної (етнічної, мовної) спільноти в Україні</p> <p>створювати інформаційні продукти щодо історії, культури і розвитку суспільства регіону та/або країни, з якою пов'язане походження родини</p> <p>вести дискусію щодо основ розвитку держави та суспільства, засад демократії, прав і свобод людини</p> <p>володіти основною термінологією рідної мови в межах громадянської та історичної галузі</p> <p>Ставлення:</p> <p>повага до рідної мови, розуміння її цінності</p>

	<p>Здатність спілкуватися іноземними мовами</p> <p>Уміння:</p> <p>читати і розуміти науково-популярні публікації, публіцистичні та художні твори іноземними мовами</p> <p>здійснювати пошук потрібної інформації іноземними мовами</p> <p>висловлюватися в усній і письмовій формі іноземною мовою стосовно актуальних тем історії та суспільства</p> <p>спілкуватися з носіями інших мов для обміну історичною, правовою та іншою актуальною для суспільства інформацією</p> <p>Ставлення:</p> <p>інтерес до історії та сучасності інших країн</p> <p>розуміння важливості вивчення іноземних мов для розширення кола спілкування та отримання інформації про світ</p> <p>цінування культурної різноманітності, інтерес до різних мов і міжкультурного спілкування</p>
<p>Математична компетентність</p>	<p>Уміння:</p> <p>правильно оперувати цифровими даними, математичними поняттями для глибокого пізнання, пояснення минулого та сучасних суспільних подій</p> <p>перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема тощо) та використовувати її в поясненнях</p> <p>встановлювати зв'язки між фрагментами даних і джерелами різних видів</p> <p>використовувати математичні методи та дані, розуміти способи маніпулювання ними</p> <p>Ставлення:</p> <p>прагнення обирати раціональні способи пояснення подій минулого, причин та можливих способів розв'язання сучасних соціальних, політичних, економічних проблем</p> <p>розуміння важливості математичного опрацювання даних для створення науково обґрунтованих висновків</p>
<p>Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій</p>	<p>Уміння:</p> <p>оцінювати та пояснювати взаємодію людини та довкілля в різні історичні періоди</p> <p>розкривати зміст, значення, вплив технологій, технічних винаходів та наукових досягнень на перебіг історичних подій, явищ і процесів</p> <p>Ставлення:</p> <p>сталий інтерес до наукових досягнень і здобутків природничих наук</p>

	визнання цінності природних ресурсів для сьогодення та майбутніх поколінь і раціональне використання їх у повсякденному житті
Інноваційність	<p>Уміння:</p> <p>генерувати нові ідеї, оцінювати їх переваги і ризики</p> <p>наводити історичні приклади впливу інновацій на суспільне життя</p> <p>Ставлення:</p> <p>готовність ініціювати, критично оцінювати та впроваджувати нові знання, способи діяльності, норми, що забезпечують сталий розвиток громади та суспільства</p>
Екологічна компетентність	<p>Уміння:</p> <p>визначати ризики та наслідки впливу людини на довкілля, передбачати можливості екологічних загроз</p> <p>моделювати свою поведінку на основі розуміння наявних екологічних загроз</p> <p>критично оцінювати роль людини та держав у досягненні Цілей сталого розвитку ООН</p> <p>Ставлення:</p> <p>готовність реагувати на ризики екологічних загроз</p> <p>усвідомлення важливості захисту природи, сприяння сталому розвитку суспільства</p>
Інформаційно-комунікаційна компетентність	<p>Уміння:</p> <p>використовувати цифрові технології для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її добору, перевірки, впорядкування і поширення</p> <p>критично оцінювати, виявляти маніпуляції історичною та актуальною для суспільства інформацією у процесі аналізу електронних медіа</p> <p>дотримуватися авторського права та етичних норм у роботі з інформацією та під час онлайн-спілкування</p> <p>створювати вербальні та візуальні (графіки, діаграми, фільми) повідомлення, мультимедійні презентації соціального та історичного змісту, поширювати їх</p> <p>Ставлення:</p> <p>критичне ставлення до інформації з різних джерел</p> <p>відповідальне використання засобів масової інформації</p>
Навчання впродовж життя	<p>Уміння:</p> <p>визначати власні навчальні цілі</p>

	<p>аналізувати процес власного навчання, відстежувати зміни у сприйнятті інформації</p> <p>знаходити та опрацьовувати джерела суспільно важливої інформації із застосуванням доцільних для цього методів</p> <p>розуміти роль освіти, навчання для людини та суспільства сьогодні та в історичній ретроспективі</p> <p>аналізувати та узагальнювати здобуту інформацію</p> <p>Ставлення:</p> <p>відкритість до постійного самонавчання та взаємонавчання, бажання ділитися здобутими знаннями з іншими особами</p>
<p>Громадянські та соціальні компетентності</p>	<p>Уміння:</p> <p>моделювати свою поведінку як активного і відповідального члена громадянського суспільства, який знає основи права, добре обізнаний із змістом прав людини та вміє їх захищати у правовий спосіб</p> <p>формувати та обстоювати свою громадянську позицію щодо локальних та глобальних питань</p> <p>утримуватися від можливостей зловживати своїми правами</p> <p>виявляти відповідальність, уникати негативних стереотипів та узагальнень, а також мови ворожнечі в обговоренні суспільних проблем і різних соціальних груп</p> <p>брати участь у розв'язанні проблем різних спільнот, зважаючи на інтереси їх представників</p> <p>конструктивно співпрацювати з іншими особами, ініціювати або брати участь у реалізації проектів, громадських заходів</p> <p>критично оцінювати ідейні платформи та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій та розуміти їх роль у розвитку демократичного суспільства</p> <p>Ставлення:</p> <p>усвідомлення себе відповідальним громадянином України, розуміння своїх прав і обов'язків як громадянина України та готовність їх виконувати; самоповага та повага до прав та гідності інших осіб</p> <p>громадянська поведінка, що ґрунтується на почутті власної гідності та внутрішньої свободи, розвинутій правосвідомості та обстоюванні демократичних цінностей</p> <p>плекання нетерпимості до корупції в усіх її проявах, розуміння неприпустимості толерування нерівності та недоброчесності</p> <p>готовність відмовитися від нечесних практик під час розв'язання проблем</p>

	<p>визнання цінності іншої особи та повага до її приватності</p> <p>толерантність і готовність до взаємовигідного розв'язання соціально-політичних суперечностей</p> <p>Соціальні компетентності</p> <p>Уміння:</p> <p>ідентифікувати себе як члена різних спільнот, громадянина України</p> <p>формулювати та обстоювати в дискусії власні погляди та переконання, конструктивно спілкуватися на різноманітні актуальні теми історії та суспільства</p> <p>знаходити історичні приклади залагодження суперечностей і конфліктів</p> <p>працювати в групі, досягати порозуміння та налагоджувати співпрацю з іншими особами з відмінними ідеями та цінностями, використовуючи власний досвід та досвід інших осіб, зокрема взятий з історії</p> <p>Ставлення:</p> <p>усвідомлення цінності людини, її життя, здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки</p> <p>повага до законів і традицій, досвіду інших народів, релігій та культур</p> <p>толерантне ставлення до життєвої позиції іншої особи, громадської думки, особливостей соціальної поведінки, способу життя та форм самовираження інших осіб</p> <p>керування власними емоціями, готовність до пошуку компромісів</p> <p>волонтерство, підтримка громадських проектів та ініціатив, спрямованих на розв'язання актуальних суспільних проблем</p>
<p>Культурна компетентність</p>	<p>Уміння:</p> <p>образно мислити та уявляти</p> <p>характеризувати основні тенденції розвитку культури в минулому та сучасності</p> <p>використовувати мистецькі артефакти для пізнання минулого, осмислювати твори мистецтва в історичному контексті</p> <p>співставляти різні культури, їх цінності, традиції тощо</p> <p>виявляти вплив належності до різних спільнот і зовнішніх чинників на формування поглядів та переконань особи</p> <p>визначати та пояснювати значення належності до соціокультурної спільноти</p> <p>Ставлення:</p>

	<p>повага до людини, протидія і запобігання проявам дискримінації та нерівного ставлення</p> <p>цінування соціального та культурного різноманіття, пояснення його переваг і викликів у сучасному суспільстві</p> <p>свідоме збереження та розвиток власної культури, повага до культур інших народів</p> <p>відповідальна поведінка та піклування про пам'ятки культурної спадщини</p> <p>відкритість до міжкультурного діалогу</p>
<p>Підприємливість та фінансова грамотність</p>	<p>Уміння:</p> <p>використовувати досвід пізнання історії для обрання дієвих життєвих стратегій</p> <p>брати до уваги зміни в історії та суспільстві, оцінювати їх ризики та переваги для власного життя і життя спільноти</p> <p>виявляти інтереси різних спільнот/груп і шукати способи їх узгодження для розв'язання проблем</p> <p>планувати, організовувати, реалізувати індивідуальні чи командні проекти, оцінювати їх ефективність, представляти результати</p> <p>характеризувати економічну політику і розвиток торгівлі, визначати їх вплив на суспільне життя</p> <p>пояснювати спосіб організації національних економік та вплив економічних і фінансових процесів на функціонування суспільства</p> <p>Ставлення:</p> <p>готовність використовувати досвід історії для самопізнання та досягнення цілей сталого розвитку суспільства</p> <p>зважене прийняття рішень на основі досвіду минулого та сучасного соціального життя</p> <p>здатність брати на себе відповідальність за результат власної та колективної діяльності, ініціативність, відкритість до нових ідей</p> <p>усвідомлення економічних та соціальних можливостей і викликів, з якими стикається суспільство</p> <p>здатність приймати фінансові рішення з урахуванням можливих ризиків</p>

Базові знання громадянської та історичної освітньої галузі для 5 класу, передбачені Державним стандартом, що реалізуються в даній навчальній програмі, є такими, що відображено у модельній навчальній програмі «ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО» авт. О.Пометун, Ю.Малієнко, Т.Ремех.

Структура програми

Програма містить результативні, змістові та процесуальні складники, структуровані за відповідними рубриками: «Очікувані результати навчання», «Пропонований зміст

інтегрованого курсу», «Види навчальної діяльності». Очікувані результати навчання зорієнтовані на формування відповідних компетентностей і наскрізних умінь учнів відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти у логічному поєднанні знаннєвого, смислового й діяльнісного компонентів. Подані в програмі формулювання очікуваних результатів навчання учнів є комплексними. 5 Один і той самий результат може бути досягнутий як залученням учнів до різних видів навчальної діяльності, так і засвоєнням ними історичних/громадянських знань і цінностей.

Зміст навчального предмета розподілений на розділи, що містять переліки певних історичних та/або громадянознавчих сюжетів, не розділених на окремі уроки. Вчитель, орієнтуючись на вимоги щодо очікуваних результатів, має змогу самостійно визначати назву теми, кількість і перелік питань до кожного уроку залежно від умов організації освітнього процесу, пізнавальних можливостей окремих учнів і класу в цілому, індивідуального стилю викладання. У межах загальної річної кількості годин учитель може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, не порушуючи при цьому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчання.

Досліджуємо історію і суспільство
(35 год., 1 год. на тиждень)

Очікувані результати навчання учнів	Зміст навчального матеріалу	Орієнтовні види навчальної діяльності
Вступ. ЛЮДИНА. СУСПІЛЬСТВО. ІСТОРІЯ (2 год.)		
<p><i>-Розповідає</i> про унікальність і неповторність кожної людини, зв'язок людини і суспільства</p> <p><i>-Пояснює</i>, що таке гідність людини (з допомогою вчителя)</p> <p><i>-Поводиться</i> з повагою до гідності інших осіб</p> <p><i>-Пояснює</i>, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їхнього життя, станом суспільства</p> <p><i>-Розрізняє</i> локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними -</p> <p><i>Описує</i> та характеризує себе за належністю до різних спільнот</p> <p><i>-Пояснює</i>, як людина своєю діяльністю впливає на різні спільноти</p> <p><i>-Пояснює</i> термін «історія» в різних значеннях, про що і</p>	<p>Людина – неповторна особистість.</p> <p>Гідність людини</p> <p>Людина серед людей.</p> <p>Суспільство Людські спільноти та їх розмаїття. Самоідентифікація людини</p> <p>Історія як минуле людини і суспільства.</p> <p>Історія – наука про минуле суспільства. Історичні дослідження Історія України – частина європейської та світової історії.</p> <p>Історія мого краю</p>	<p>Пошукові завдання</p> <p>Аналіз структури і можливостей підручника</p> <p>Інтерв'ювання однокласників, батьків/представників родини</p> <p>Обговорення та дискусії</p>

<p>про кого розповідає історія як наука</p> <p>-<i>Розповідає, хто такі історики, що досліджує історія світу та України</i></p> <p>-<i>Обґрунтовує присутність минулого в сучасності, взаємопов'язаність минулого, теперішнього і майбутнього</i></p> <p>-<i>Висловлює оцінні судження щодо необхідності вивчення історії свого народу і країни та збереженні пам'яті про минуле</i></p> <p>-<i>Самостійно використовує підручник як джерело знань, коментує його текст під час читання, складає запитання до нього</i></p>		
---	--	--

ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО (інтегрований курс)

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ. 1 год. на тиждень.

№п/п	Дата	Тема уроку	Очікувані результати уроку	Оцінювання	Види діяльності	Наскрізні вміння	Ключові компетентності	Рефлексія
1		Як люди живуть у спільнотах і суспільстві	<p><i>Розповідає про унікальність і неповторність кожної людини, гідність людини та повагу до неї</i></p> <p><i>Розрізняє локальні і національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними</i></p> <p><i>Пояснює, як людина своєю діяльністю впливає на різні спільноти</i></p> <p><i>Описує та характеризує себе за належністю до різних спільнот</i></p> <p><i>Розповідає, що таке суспільство та у чому полягає зв'язок людини і суспільства</i></p>	Есе «Чому для людини важливо належати до різних спільнот?»	<p>Перегляд відео</p> <p>Вправа «Хмаринка слів»(гідність і повага)</p> <p>Робота в парах, інтерв'ю(3-4 запитання щодо спільних рис)</p> <p>Кластер до слова «суспільство»</p>	<p>-читати з розумінням</p> <p>-висловлювати власну думку в усній і письмовій формі</p> <p>-критично і системно мислити</p> <p>-логічно обґрунтовувати позицію</p> <p>-співпрацювати з іншими</p>	<p>-вільне володіння державною мовою</p> <p>-інформаційно-комунікаційна компетентність</p> <p>-громадянські та соціальні компетентності</p>	<p>- Продовжити речення: «Тепер я знаю...»</p> <p>«Тепер я можу....»</p>

2	Чому люди пам'ятають свою історію	<p><i>Пояснює термін «історія» в різних значеннях, про що і про кого розповідає історія як наука</i></p> <p><i>Розповідає хто такі історики, що досліджує історія світу та України</i></p> <p><i>Обгрунтовує присутність минулого в сучасності, взаємопов'язаність минулого, теперішнього і майбутнього</i></p> <p><i>Висловлює судження щодо вивчення історії свого народу і країни та збереженні пам'яті про минуле</i></p> <p><i>Самостійно використовує підручник як джерело знань, коментує його текст під час читання, складає запитання до нього</i></p>	Тест	<p>Перегляд відео</p> <p>Вправа «асоціативний куш»(Історія)</p> <p>Обговорення:</p> <p>Чому варто вивчати історію?</p> <p>Робота в парах, інтерв'ю(1-2 запит.)щодо важливості подій в минулому особистому і країни</p>	<p>-читати з розумінням</p> <p>-висловлювати власну думку в усній і письмовій формі</p> <p>-критично і системно мислити</p> <p>-логічно обгрунтовувати позицію</p> <p>-співпрацювати з іншими</p>	<p>-вільне володіння державною мовою</p> <p>-інформаційно-комунікаційна компетентність</p> <p>-громадянські та соціальні компетентності</p>	<p>-Що (яка діяльність / інформація) на уроці викликало позитивні емоції?</p> <p>-Що вийшло найкраще?</p>
---	-----------------------------------	---	------	--	---	---	---

Розроблено вчителем хімії та біології Козівського ОЗЗСО – ліцею Андріана Скільська

НУШ 5 клас

Календарне планування

«Пізнаємо природу» 5-6 класи (інтегрований курс)

(відповідно до модельної навчальної програми авт. Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І.)

(підручник «Пізнаємо природу» авт. Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І.)

РОЗДІЛ 1. ПІЗНАЄМО СВІТ НАУКИ (7 год)							
Тема 1. Знайомство з наукою (3 год)							
№	Д	Тема уроку	Очікувані результати	Види діяльності	Наскрізні вміння	Ключові компетенції	Рефлексія
1	а	Наука. Природничі науки. Наукові терміни та факти	<p>1.Висловлює припущення щодо значення поняття.</p> <p>2.Використовує цифрові технології і пристрої</p> <p>3. Перелічує основні природничі науки і характеризує предмет їх вивчення.</p>	<p>1. Проблемне запитання</p> <p>Як ви розумієте значення слова «наука»?</p> <p>2. Використання QR-кодів та складання словничка наукових термінів.</p>	<p>Наскрізні вміння</p> <p>вміння чітко, зрозуміло й образно висловлювати свою думку, брати участь в обговоренні питань природничого змісту</p> <p>- досліджувати природні об'єкти</p>	<p>- спілкування державною мовою</p> <p>- к. у природничих науках і технологіях</p>	<p>Прийом «Наплічник»</p> <p>Озвуч свої досягнення та наведи приклад.</p>

		<p>4. Здійснює пошук самостійно або з допомогою вчителя чи однолітків інформації природничого змісту в доступних джерелах.</p> <p>5. Систематизує та узагальнює самостійно або з допомогою вчителя чи інших осіб опрацьовану інформацію природничого змісту та презентує її в довільній формі.</p>	<p><u>3. Створення ментальної карти «Природничі науки»</u> (цифрової або звичайної).</p> <p><u>4. Робота в групах, обговорення, представлення в різній форм.</u></p> <p>Використовуючи інформацію з інтернет-джерел, запишіть та презентуйте по 2–3 відомі вам наукові факти про: 1) тварин; 2) рослини; 3) організм людини; 4) воду; 5) повітря; 6) ґрунт.</p>	<p>- виявляти ініціативність;</p> <p>- вміння використовувати сучасні пристрої для добору природничої інформації, її оброблення, збереження і передавання, вміння створювати інформаційні продукти природничого змісту</p> <p>- вміння співпрацювати з однолітками</p> <p>- вміння здійснювати рефлексію власної діяльності</p>	<p>- інформаційно-комунікаційна компетентність</p> <p>- громадянська та соціальні компетенції</p> <p>- навчання впродовж життя</p>	<p>Я запам'ятав ...</p> <p>Я зрозумів ...</p> <p>Мене вразило ...</p>
2	<p>Як стати винахідником.</p> <p>Патенти природи.</p> <p>Учені-природодослідники.</p>	<p>1. Формулює припущення,</p> <p>2. Аналізує інформацію та бере участь в обговоренні питань.</p> <p>3. Розуміє внесок учених-природодослідників і винахідників у створення нових технологій та вдосконалення техніки</p> <p>4. Працює над інформацією з однолітками: шукає і знаходить інформацію використовуючи сучасні пристрої, оцінює, систематизує її та представляє в різних формах.</p>	<p><u>1. Проблемне запитання.</u> Чи логічно вірити в те, що геніальні винаходи з'явилися випадково?</p> <p><u>2. Перегляд відео та його обговорення.</u> https://www.youtube.com/watch?v=ABKtsHrPD2U</p> <p><u>3. Робота в парі з використанням QR-кодів.</u></p> <p>Використовуючи додаткові джерела інформації заповнити таблицю.</p>	<p>Наскрізьні вміння</p> <p>- вміння формулювати відповідь на поставлене запитання, брати участь в обговоренні питань природничого змісту</p> <p>- виявляти ініціативність;</p> <p>- вміння критично оцінювати здобутки природничих наук і технік</p> <p>- вміння використовувати сучасні пристрої для добору природничої інформації, її оброблення, збереження і передавання, створювати інформаційні продукти природничого змісту</p>	<p>- спілкування державною мовою</p> <p>- к. у природничих науках і технологіях</p> <p>- інформаційно-комунікаційна компетентність</p> <p>- навчання впродовж життя</p>	<p>«Сходи успіху».</p> <p>Оціни свою діяльність на кожному етапі уроку.</p>

				<p>-вміння формулювати власні цінності, ставити цілі, діяти задля їх досягнення.</p> <p>-вміння співпрацювати з однолітками над реалізацією завдання.</p> <p>-вміння здійснювати рефлексію власної діяльності</p>	<p>-соціальна та громадянська компетентності</p> <p>- ініціативність і підприємливість</p>	
3	Значення науки та техніки.	<p>1.Бере участь в обговоренні питань природничого змісту</p> <p>2.Пояснює з допомогою вчителя чи інших осіб значення науки для створення нових технологій і сучасної техніки</p> <p>3.Встановлює з допомогою вчителя чи інших осіб взаємозв'язки природних об'єктів, явищ і процесів</p> <p>4. Працює над інформацією з однолітками: шукає і знаходить інформацію використовуючи сучасні пристрої, оцінює, систематизує її та представляє в різних формах.</p>	<p>1. Перегляд відео та його обговорення. https://www.youtube.com/watch?v=2hwJ6JbT7bU</p> <p>2.Заповнення таблиці «Знаю-Хочу дізнатись-Дізнався»</p> <p>3.Робота в групах, обговорення, представлення в різній форм.</p> <p>Робота з різними джерелами інформації про розвиток техніки від найдавніших часів до сьогодення, використання QR-кодів та цифрового контенту природничого змісту.</p> <p>4. Заповнення таблиці «З-Х-Д» стовбець «Дізнався»</p>	<p>Наскрізні вміння</p> <p>- вміння формулювати відповідь на поставлене запитання, брати участь в обговоренні питань природничого змісту</p> <p>-вміння критично оцінювати здобутки природничих наук і технік</p> <p>-вміння використовувати сучасні пристрої для добору природничої інформації, її оброблення, збереження і передавання, створювати інформаційні продукти природничого змісту</p> <p>- вміння виконувати навчальні проекти природничого змісту</p> <p>-вміння формулювати власні цінності, ставити цілі, діяти задля їх досягнення.</p> <p>-вміння співпрацювати з однолітками над реалізацією завдання.</p>	<p>- спілкування державною мовою</p> <p>- к. у природничих науках і технологіях</p> <p>- інформаційно-комунікаційна компетентність</p> <p>- навчання впродовж життя</p> <p>-соціальна та громадянська компетентності</p> <p>- ініціативність і підприємливість</p>	<p>«Незакінчені речення»</p> <p>На уроці я.....</p>

						-вміння здійснювати рефлексію власної діяльності		
--	--	--	--	--	--	--	--	--

Додаток 6

Розвиток

навичок мислення (за Блумом).

Для впевненості в тому, що ви сприяєте розвитку навичок мислення, варто звернути увагу на наступні слова, розташовані в відповідних колонках: АНАЛІЗ, СИНТЕЗ, ОЦІНЮВАННЯ. Завдання і діяльність учнів повинні плануватися так, щоб процес навчання був направлений на зміни на рівнях розумової діяльності. Важливо формувати не просто мислення, а навички мислення високого рівня.

Знання Відтворення чи пізнання інформації		Розуміння Розуміння і інтерпретація		Використання Перетворення одних умов в інші	
організувати	назвати	класифікувати	відзвітувати	використати	оперувати
визначити	переказати	порівняти	підсумувати	вирахувати	використати на практиці
відтворити	дізнатися	продемонструвати	скласти	вибрати	встановити відповідність
ідентифікувати	повторити	описати	розпізнати	класифікувати	вирішити проблему
скласти список	показати	виразити	розмістити	продемонструвати	використати
запам'ятати	встановити	ідентифікувати	перевірити	розіграти в ролях	записати
перерахувати		перекласти	вибрати	проілюструвати	
		перезначити	прояснити	и	
		трансформувати	розділити	інтерпретувати	
		и	обговорити	маніпулювати	
		візуалізувати	пояснити	модифікувати	
НАВИКИ МИСЛЕННЯ ВИСОКОГО РІВНЯ					
Аналіз Ідентифікувати частини або встановити відповідність		Синтез Об'єднати частини разом для формування єдиного цілого		Оцінювання Виявити цінність або використовувати вже відомі критерії	
проаналізувати	вивести (формулу)	класифікувати	висунути гіпотезу	провести оцінювання	визначити цінність
підрахувати		зібрати			

виділити категорії	опитати	скомпонувати	керувати	оцінити	розсудити
протиставляти	виділити	сконструювати	встановити послідовність	порівняти з критеріями	виправдати
покритикувати	розпізнати	схематизувати	планувати	вибрати	передбачити
експериментувати	вибрати	винайти	підтримати	порівняти	встановити
проекзаменувати	порівняти	розвити	виписати	критикувати	вибрати
диференціювати	оцінити	обговорити	порівняти	відстояти (думку)	відстояти цінність
протестувати		сформулювати	зібрати	встановити	
організувати		запропонувати	створити		
		підготуватися	розібрати		
		відзвітувати			

Навички мислення високого рівня.

Використовуйте цей перелік для підтвердження того, що при плануванні свого уроку, ви сприяєте розвитку навичок мислення високого рівня.

- проаналізувати
- протиставити
- розподілити по категоріям
- вибрати
- порівняти
- скомпонувати
- підсумувати
- сконструювати
- довести
- створити
- покритикувати
- вивести (формулу)
- класифікувати
- створити діаграму
- передбачити
- обговорити
- порівняти з критеріями
- встановити відповідність
- оцінити
- розсудити
- визначити цінність
- висунути гіпотезу
- організувати
- розробити
- спланувати
- розподілити
- знайти відповідність
- написати звіт
- підтвердити ідею
- створити схему
- описати

Систематика Блума

(Моделювання питання і ключові слова. Створено Джоном Мейнардом на основі «Систематика» Блума)

I. ЗНАННЯ (необхідні фактичні відповіді, тестові завдання, розпізнання)

хто	як	дати визначення	скільки
що	знайти	вибрати	що це означає
чому	відповідність	пропустити	
коли	підібрати	котрий	
де	який	що найкраще	

II. РОЗУМІННЯ (перетворення, інтерпретація і екстраполяція)

переказати своїми словами	які винятки можна додатки	це теж саме, що вибрати найкраще
що це означає	класифікувати	визначення
навести приклад	розсудити	що станеться, якщо
коротко викласти абзац, параграф	зробити висновок	пояснити, що відбувається
пояснити одним словом	показати	пояснити, що означає
яка частина не підходить	вказати	прочитати графік, таблицю
що можна очікувати	розказати	це представляє
що малося на увазі	перетворити	це очевидно, що
що має бути	вибрати	показати на графіку, таблиці
що видається схожим	знайти відповідність	продемонструвати
яке твердження доводить	пояснити	
	представити	
	який із фактів	

III. ВИКОРИСТАННЯ (в нових невідомих для учнів ситуаціях)

спрогнозувати, що станеться, коли	ідентифікувати результати
вибрати найкраще твердження для використання	вибрати
оцінити ефект	сказати, що станеться
визначити результат	сказати, що зміниться
визначити як, коли, де, чому	
пояснити	

IV. АНАЛІЗ (розбиття на елементи, формування)

відрізнити	які функції (чому?)
ідентифікувати	ідентифікуйте, що відноситься до фактів, а що
які обмеження	інтерпретація фактів
якою є причина	яке саме твердження буде відповідати
які висновки	відповідний виняток
які передумови	що саме автор підкреслює
які ідея співвідносяться	встановити точки зору
які відносини між	встановити, які думки належать
яка головна ідея, тема	які ідеї впливають на оцінку висновків
як використовується	останні ключові твердження
під цим твердженням мається	в чому несумісність, оманливість
на увазі	яка техніка переконання використана

V. СИНТЕЗ (комбінування елементів в єдине ціле, яке не було явним)

створити	як би ви перевірили	утворити
розказати	запропонувати	скомбінувати
зробити	альтернативу	сформулювати
виконати	розв'язати проблему	як би ще можна було
вибрати	спланувати	встановити правила
розвити ідеї	зорганізувати	

VI. ОЦІНЮВАННЯ (відповідно встановленим критеріям; встановіть чому)

Оцінити

встановити	що важливіше, цінніше, моральніше,
покритувати	логічніше, краще
відстояти свою думку, виправдати	відповідне, прийнятне
які невідповідності, протиріччя, неявні	знайти помилки
ознаки з'являються	порівняти

Матеріали:

- Бриндза, В. Цінності освіти у періоді невизначеності.
- Бриндза, В. Як освітнє середовище впливає на те, ким ми є
- Бриндза, В. Чи ми приречені? Що потрібно знати про цінності українців та їх зміну
- Скиба, М. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ
- Пасічник, О. Зворотній дизайн

• Langford, R. (2010). Critiquing Child-Centred Pedagogy to Bring Children and Early Childhood Educators into the Centre of a Democratic Pedagogy. Contemporary issues in early childhood, 11(1), 113-127. <https://doi.org/10.2304/ciec.2010.11.1.113>

Укладачі:

Оксана Клепуц, директорка Козівського ОЗЗСО-ліцею, співавтор програми «Освітній Еверест».

Віра Шоп'як, заступник директора з НВР Козівського ОЗЗСО-ліцею, тренер програми «Освітній Еверест».

Тетяна Панащук, вчитель історії Козівського ОЗЗСО-ліцею, учасник програми «Освітній Еверест».

Андріана Скільська, вчитель хімії і біології Козівського ОЗЗСО-ліцею, учасник програми «Освітній Еверест».

Анна Байовська, экс-директорка ЗШ «Дивосвіт», м.Львів.

Ольга Прецель, директорка Підгородецького ЗЗСО І-ІІІ ст., член Ради директорів Львівщини.

